

Kacsika (Cacica)

Nem tartozik Moldva csángómagyar települései közé. Az itteni katolikus telepek lengyelek és németek voltak. Ez a település azonban egyike Moldva legnevezetesebb zarándokhelyeinek, ezért évente számos magyar csángó keresi fel a búcsú alkalmával, mert az egyházi hierarchia csak itt engedélyez magyar szertartást is. Sokan azért mennek el Kacsikára, hogy magyar istentiszteletet hallgathassanak, mert ezt szülőföldjükön mindmáig megtagadták tőlük. Egyúttal csökkenteni akarják ezáltal a csángók közt elterjedt csíksomlyói zarándoklatokat, Kacsika felé irányítva őket.

Kacsika Bukovinában fekszik a Moldvai-fennsík és az Obcina Mare-hegyvidék kontaktövezetében, a Solonețu (Sós) patak völgyében Szucsávától nyugatra 38 kilométerre. Falu és község Szucsáva megyében, amelynek a központja Pârteștii de Sus település.

1875. május 7-én Bukovinát megszállták az osztrák csapatok. Felfedezték hatalmas sótömszét, s elkezdték a só kitermelését. Ezzel kapcsolatos a vidék katolikus lakossága, akiket Galiciából, a wieliczki sóbányák vidékéről telepítettek ide már 1785-ben.

Első katolikus templomát a bányahivatal építette 1810-ben. Két év múlva felépült az első lengyel iskola is a településen, Bogdanowicz Iacob nevű papja hozta Kacsikára az azóta híressé vált Fekete Madonna-kegykép másolatát, amely Czestochowában csodatételeiről vált híressé. Most is be van foglalva az oltárba és nagy hírnévnek örvend.¹

1795-ben megalapították a kacsikai plebániát.

1903-ban faragott kőből és téglából nagy templomot építettek Teodor Marian Talowski lengyel építész tervei szerint gótikus stílusban, s egyúttal egész Bukovina zarándokjáró helyévé tették Kacsikát. A búcsút augusztus 15-én, a templom védőszentjének, Nagyboldogasszonynak a napján, Mária mennybevitelének napján szervezik.

1906-ban hozzáláttak a templom melletti domb megerősítéséhez s egyúttal a lourdes-i csodatévő barlang hasonmását is elkészítették, oszlopsorokkal és a zarándokok számára fedett térséggel.

¹ Gabor, 1996. 62.

Különös vonzerőt képvisel a bányászok védőszentje, Szent Borbála tiszteletére készített kápolna, amelyet a föld alatt a sőtömzs belsejében 30 méter mélységben faragtak ki. 25 méter hosszú, 9 méter széles és 7 méter magas. Falai függőlegesek, és az egész bútorzatát sóból faragták ki, mint a szószéket, oltárt, fülkét (amelyben Szent Borbála szobra van elhelyezve) és a kórus számára készített tribünt (emelvényt).¹

A kápolna mellett *kaszinó*, egy tó és más kulturális objektumok vannak a látogatók csodálatára.

2005-ben 178 család és 427 katolikus lélek élt Kacsikában.²

Kalugarén (Călugăreni)

Románvásár és Bákó közt, a Szeret bal partján a magyar nyelvet még ma is őrző két jelentős közösség van: Balázsfalva (Bălușești) és Kalugarén.

Kalugarén Románvásártól 35 kilométerre dél-délkeletre, Bákótól mintegy 20 kilométerre észak-északkeletre fekszik a Crețoia domb lábánál, a Crețoia patak völgyében, amelyet még Hideg-völgynek is neveznek. Ez a patak a Moldvai központi fennsíkon, a Berlád folyó forrásaihoz közel ered, de ellenkező irányba veszi útját és a Szeret felé igyekszik. Völgyében két település húzódik meg: Kalugarén és Dămieniști, utóbbi a völgy torkolatánál.

Kalugarén Dămieniști (Deménfalva) faluja, ahol szintén van néhány magyar (katolikus) család, és amely minden vasárnap tartott gabona- és marhavásáraitól híres.

Kalugarén neve a hagyomány szerint a szomszédos dombon hajdan volt remetekolostortól származik, amelyből máig csak a település neve maradt fenn. Egy oklevél tanúsága szerint 1633. november 15-én Zaharia, Mojila fia, a Rușii Zasului-i ispán testvéreivel és unokáival a Neamț kerületi pângărași kolostornak adományozott egy méheskert-helyet a faluban.³ Egy szabadparaszt örökségét egy kolostornak ado-

¹ Uo. 63.

² *Almanahul Presa Bună*. 2005. 319.

³ Gabor, 1996. 64. Forrása: *Documenta Romaniae Historica, A Moldova*. vol. XXI. Doc. 397.

mányozhatta, amelynek a megmunkálására az szabad embereket hozott, akikre azt mondhatták – lévén kolostori birtok –, a kolostor emberei vagy kolostoriak, románul călugăreni.

A falu első említése ennél is régebbi, ugyanis ezen a néven előfordult már 1622. július 2-án Ștefan Tomșa vajda egyik oklevelében.¹

A település régen fennebb helyezkedett el a Hideg-völgyben, de mivel a völgy szakadékos, gyakori suvadások veszélyeztették a falut. Ezért költözött a mai helyére.²

Legrégibb lakói a bukovinai székely telepekről kerültek ide, akiket a mezőgazdasági munkák elvégzése céljából hoztak a birtokosok, valószínűen a 19. század elején. A szomszéd katolikus falvakból szintén jöttek telepések.

A moldvai orosz katonai parancsnokság 1835. évi térképén 93 gazdasággal szerepelt Călugăreni.³

A Misszió 1850. évi sematizmusa „Kalughereni” néven említette, hol 1837-ben épült paticsfalú katolikus temploma és 279 katolikus hívője volt.⁴

A magyar csángó irodalomban először Jerney említette a 19. század közepén. Akkor 400 katolikus lakosa volt, Bukovinából származó székely magyarok.⁵ Kovács Ferenc közölte a jászvásári katolikus vikariátus 1857. évi jelentését, amely 290 katolikus lakosát említette. Prezest fiókegyháza volt és már temploma is volt.⁶

Román megye földrajzi szótárában röviden bemutatják a falut. 71 házból állt, 77 családfő, illetve 286 lakosa volt, akik mind magyarok.⁷ Fából épült katolikus temploma volt.

Az 1902. évi sematizmus 275 lakosát említette.⁸

I. N. Ciocan 1903-ban gyűjtött adatok alapján mutatta be a falut a *Román megyei keresztény katolikusok* című monográfiájában. Akkor

¹ Uo. Forrása: *Documente privind Istoria României Veacul*. XVII. vol. 5. 147–148.

² Bejan, 1994. 10.

³ Uo.

⁴ Uo.

⁵ Jerney, 1851. I. 185.

⁶ Kovács, 1870. 49.

⁷ Condrea, 1891. 31.

⁸ Auner, 1908. 81–82.

313 lakosa volt, 93 férfi, 98 nő 75 fiú és 47 lány. Az Urunk színeváltozása tiszteletére felszentelt templomát 1850-ben építették és 1885-ben újítták fel. Az augusztus 6-án rendezett nagyvásárral összekötött búcsún 1000-1500 katolikus vesz részt a misén.¹ 1912-ben 397 lakosa volt.²

Az 1930. évi népszámlálás alkalmával összeírt 438 lakosából 409-en voltak római katolikusok, s 127-en vallották magukat magyar anyanyelvűeknek.³

1932-ben Lükő Gábor is járt Kalugarénban, ahol tájszavakat gyűjtött.⁴

1947-ben kőtemplomot építettek, amely 32 m hosszú és 10 m széles volt. Régi védőszentje, Urunk színeváltozása tiszteletére szentelték fel.⁵ 1955-ig Prezest fiókegyháza volt. Azután a balázsfalvi (bălușești) plebánia megalakulása után annak a fiókegyháza lett. 1975-ben önálló plebániává alakult 328 katolikus családdal és 1 fiókegyházzal, a 8 kilométerrel keletre fekvő Roșiorival. Ez utóbbi ortodox többségű román falu, ahol 45 katolikus család is él. Roșiorion 1976-ban építettek katolikus templomot, és a Rózsafüzér királynőjének tiszteletére szentelték fel.⁶

1992-ben 833 lakosából 791-en voltak katolikusok, akik közül 250-en beszélik a magyar nyelvet.⁷ 2005-ben 334 családot és 854 katolikus lakost tartottak nyilván.⁸

¹ Ciocan, 1924. 28.

² *Révai új lexikona*. XI. 2003. 41.

³ In: Domokos, 1987. 172.; Manuilă, 1938. 706., 370–371.

⁴ Lükő, 1936. 43.

⁵ Bejan, 1994. 10.

⁶ Uo.

⁷ Tánczos, 2001. 164.

⁸ *Almanahul Presa Bună*. 2005. 320.

Kápota (Capăta)

Régi szabadparaszti (răzeș) falu a nagy Bákó vidéki csángó tömb déli peremén. A lakosság felét kitevő régi lakói részesekek (răzeșek), akik ma román ortodoxok, de lehetséges, hogy ők is magyar eredetűek voltak, mint ahogy azt több magyar kutató is annak tartja, s nekik is vannak magyar eredethagyományaik.

Kápota a Tatros bal oldalán, attól nem messze emelkedő Csortomán nevű domb lábainál terül el, és szétszórt falu; Felsőrekecsintől 8 kilométerre a Kápota–Rekecsin-mellékút mentén Bákótól 37 kilométerre, Onyesttől 25 kilométerre található. A falu területén emelkedik a Kápota domb. Északon Külsőrekecsinnel, délen Gropilével határos.

A falu természeti környezete a Pietricsika alkárpáti dombsor peremövezete, amelyet megszakít a Tatros negyedkori üledékekkel feltöltött völgye, amely itt szeli át a Tázló–Kászon-medence legjobban, 20 kilométerre is kiszélesedő részét.

A Kápota mellett mesterséges domb van, amely állandóan növekedik. A legenda azt tartja, hogy a török időben a hódítók megfojtottak egy nagyon szép szüzet, és bedobták a mai domb helyén mélyedő gödörbe. Mivel a törökök nem fedték be földdel, az első arra járók földet és köveket dobtak rá, hogy betemessék. Idővel a gödör betömődött, és egy halom kezdett el emelkedni, s még manapság is minden arra járó kötelességének érzi, hogy valamit ráhajítson, így ott már jókora domb emelkedik.¹

A 18. század elején a kápotai birtokot szabadparaszti részes birtoknak írta le a *Bujdosók naplója (Condica liuzilor)*. Később földesúri birtokok is kialakultak, ezért Codrescu úgy írta le, hogy vannak szabadparaszti (răzeș) részei, amelyben azonban része van Iancu Ghibănescu biztos, valamint Dimitrie Chiriță udvarmester leszármazottainak és sok szabadparasztnak a ludasi Gropenii- és Gecenii-birtokok mellett.²

Újabb magyar lakói mint mezőgazdasági munkások jöttek a szomszédos településekről, valószínűleg a 19. század első felében. A föld-

¹ Racoviță, 1895. 305.

² Uo. 207.

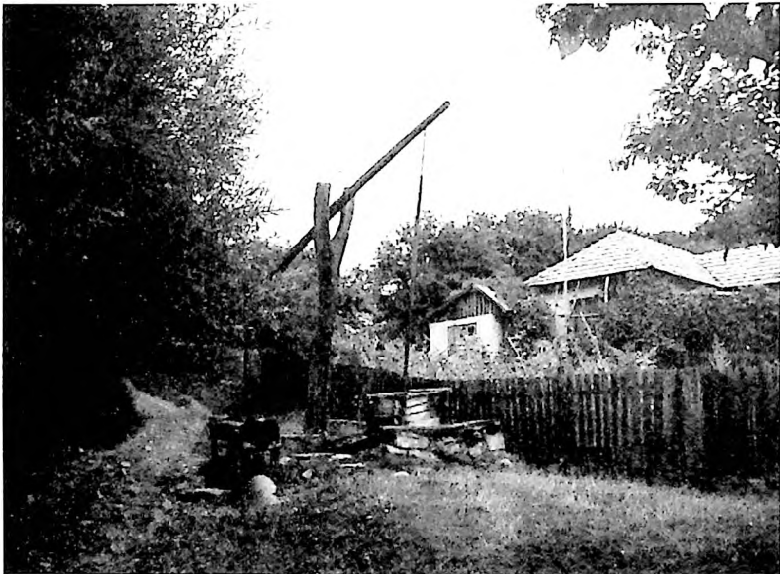
birtokosok által biztosított kedvezőbb feltételek vonzották ide őket. Római katolikus lakosságát 1850-ben említették először a Misszió 1850. évi sematizmusában „Kápota” néven 55 katolikus lakossal.¹

A magyar utazók közül Kovács Ferenc, a jászvásári katolikus vikariátus 1857. évi jelentését közölte. Akkor Kápota Klézse fiókegyháza volt 68 katolikus lakossal, akik magyarok voltak.²

A Misszió 1874. évi sematizmusa 62 hívő katolikus lakosát és katolikus kápolnáját említette meg.³

Bákó megyének a 19. század végén megjelent földrajzi szótára 68 családot és 168 lelket említett, akik közül 75-en voltak magyarok.⁴ A község lakosságánál 100 magyar személyt említettek, így feltételezhető, hogy a faluközpontban, Gropilében is éltek magyarok.⁵

Iskola a közeli Gropilében volt, de 1891-ben a faluból senki sem járt iskolába.

¹ Gabor, 1996. 65.

² Kovács, 1870. 51.

³ Gabor, i. m. 65.

⁴ Racovita, i. m. 207.

⁵ Uo. 306.

Sebestyén Ede 1902-ben Klézse főkegyháza közt sorolta fel.¹

Domokos Pál Péter 1928. évi utazásakor lejegyezte a faluban élő katolikusok névsorát. A következő családneveket sorolta fel: Bándi (5 család), Gábor (4), Bilibók, Erdélyi, Mozsikás (3-3), Kovács, Pál, Piricsi, Szócs, Timár (2-2), Komán, Réti, Tatrosi (1-1).²

Az 1930. évi népszámláláskor 129 római katolikus lakosa volt, akik közül 128 vallotta magát magyar származásúnak és 123 magyar anyanyelvűnek.³

Az 1992. január 7-i népszámlálás alkalmával a falunak 304 lakosa volt, akik közül 94-en voltak katolikusok és 204-en görögkeletiek. Tánczos Vilmos egyetemi tanár felmérése szerint 40-en ismerték a magyar nyelvet.⁴

2005-ben 43 család és 135 katolikus élt Kápotán.⁵

Katolikus templomát Petrás Incze János klézsei plebános építtette 1884-ben és Szent István tiszteletére szentelték fel, majd a Szent Kereszt Felmagasztalása tiszteletére átkeresztelték. 1938-ban a hívők közössége favázás templomot épített. 1996-ban új templom építésébe kezdtek.

Lakói földművesek és állattenyésztők. Újabban sokan Onyestbe ingáznak mint ipari munkások.

Karácsonykő (Piatra Neamț)

Karácsonykő Közép-Moldva legjelentősebb ipari, kulturális és idegenforgalmi központja a Tarkő hegység lábainál, a Besztercének a Köves patakkal való találkozásánál, ahol ez a folyó kilép a hegyek közül, a szub-kárpáti Cracău–Bistrița-medence nyugati peremén.

Karácsonykő most román többségű város jelentős katolikus lakossággal, de a város történelmében a magyarság játszott jelentős szere-

¹ Sebestyén, 1904. 39.

² Domokos, 1987. 216.; Manuilă, 1938. 538, 34–35.

³ *Moldvai Magyarság*. XII. évf. 3. (130.) sz. 6.

⁴ Tánczos 2001. 165.

⁵ *Almanahul Presa Bună*. 2005. 337.

pet. A magyar eredetű helynevek tanúsága szerint a Moldva és a Beszterce folyók középső és felső folyásának a 12–15. századi lakosságát jórészt magyarnak kell tekintenünk. Ez a lakosság főleg Moldvabánya és Karácsonykő környékén volt nagyszámú, s itt őstelepnek tekinthető, mert a legnagyobb földrajzi egységeket ő nevezte el. A magyar eredetű helynevek felvezetnek egészen a két folyó forrásáig: Molna, Deleleu, Cuejdiu, Almaşu, Almaşelu, Ciuca-domb, Şomuzu, Holmu, Tulgheş, Bicaz stb.¹

A történelem folyamán sokan megtelepedtek rövidebb-hosszabb ideig a város környékén anélkül, hogy maradandó nyomot hagytak volna. Így a kőkorszak, a vaskor embere, a dákok is, de nevük feledésbe merült a történelem homályában. Jöttek és továbbmentek. Az a népesség, amely elsőnek meghódította és folyamatosan birtokolta, elnevezte a hegyeket, folyókat, magyar volt, ezért tekinthetjük őseinket első telepeseknek. A románok később érkeztek ide, s mivel a helyneveket már elkeresztelve találták, átvették a magyaroktól egy kissé nyelvűkhöz igazítva: Delelő – Deleleu, Kövesd – Cuejdiu, Almás – Almaşu, Halom – Holmu, Tölgyes – Tulgheş, Békás – Bicaz stb.

Karácsonykő nevének az alakulása is ezt bizonyítja. Ha megvizsgáljuk a történelmi forrásokat, rájövünk, hogy az eredeti magyar nevéből alakult ki a „Piatra” név, majd a 20. században a „Piatra Neamţ” elnevezés.

Már 1395-ben előfordul „Karachonkw” néven a *Zsigmond-kori oklevéltárban*.²

A legrégebb román forrásokban is 1431-ben „Kracunova ot Kamena”,³ 1446-ban „Kracunova Kamene”⁴ néven fordul elő, amely a magyar elnevezés szláv nyelvű fordítása szláv nyelvű oklevelekben. 1453-ban „Torgu ot Korocenevo Kamene”,⁵ az 1559. évi székely névtelen leírásában „Karachon Kewwa” (Karácsony köve) formában fordul elő.⁶

¹ Lükő, 1936. 33.

² Benkő, 1990. 12. Forrás: *Zsigmond-kori oklevéltár*. 415.

³ Costăchescu, 1931. I. 125.

⁴ Uo.

⁵ Uo.

⁶ Călători, 1970. 11.

A *Román történelmi atlasz* 9–13. és 14–16. századot bemutató térképein „Piatra lui Crăciun” néven jelenik meg,¹ most már román fordításban. 1589-ben először említették „Piatra” néven, elhagyva a „Crăciun” nevet.² Bandinus *Kódexében* mindkét név: a „Karácsonykő” és a „Piatra” név is előfordul, megjegyezve, hogy a románok így nevezik.³ A 17. századtól románul Piatrának nevezik. 1856-ban ragasztották hozzá a Neamț nevet, hogy megkülönböztessék a más Piatra nevű helységektől, de még sokáig a „Piatra” nevet használták.

A helynevek fennmaradása annak a bizonyítéka, hogy a város régi magyar népessége nem tűnt el nyomtalanul, mert akkor a helynevek is megváltoztak volna, hanem tovább élt, és évszázadok során beolvadt a mind nagyobb számban betelepülő moldován román lakosságba, akik többségbe kerültek. Hogy ez a folyamat nem volt erőszakmentes, erről számos dokumentum tanúskodik, amelyeket később részletesen megemlítünk. Lerombolták a templomokat, és kényszerítették a hívőket, hogy ortodox hitre térjenek át.

Karácsonykő Neamț megye székhelye, amely egyúttal több kárpáti átjáró végpontja: a Tölgyesi-, a Békási- és részben a Tihuca-átjárónak is. Ott keletkezett, ahol a Beszterce kilép a hegyek közül, a Stănișoarai és a Tarkő (Goșman) hegységek közt, azok utolsó csúcsai a Kozla, Pietricica, és a Csernagura szomszédságában, a szub-kárpáti Cracău–Bistrița-medence és a hegyek kontaktövezetében. 345–390 méter tengerszint feletti magasságban, Gyergyószentmiklóstól 83, Bákótól 58, Békástól 28, és Németvárostól (Tg. Neamț) 45 kilométer távolságra. Festői környezetben fekszik, a Tarkő ormait közrefogja a város, ahol a Stănișoarai-hegységből érkező Kövesd patak egyesül a Besztercével.

A román városleírások nem szívesen foglalkoznak a város középkori történetével. Így az első említéséről is sok bizonytalan adatot közölnek, vagy semmit. A *Román lexikon* (*Dictionarul Enciclopedic Român*) a 14. század végét jelöli meg évszám és forrás nélkül, mint

¹ *Atlas pentru istoria României*. 1983. 31–36.

² *MCSM Okmánytár*. 1989. 113.

³ Domokos, 1987. 394. *Codex Bandinus*.

amikor „Kamena Petra” néven említették.¹ (Kamena és Petra, mindkettő követ jelent.)

Mint vásárhelyet 1453-ban említették „Piatra lui Crăciun” néven.² Ștefan cel Mare (Nagy István) vajda uralkodása idején nőtt a jelentősége, ugyanis fejedelmi palota és fejedelmi templom épült a városban.³

1638 A 16. századból a magyar lakosság pusztulásáról adnak hírt a források. 1552. március 25-én egy székely névtelen, aki „Karachon Kewwe” néven említette, leírta, hogy Ștefan Rareș vajda az országban élő összes magyart ortodox hitre akar téríteni, s elfogatási parancsot adott ki György titkára ellen, aki nem akart áttérni az ő hitükre, s vállalta volna hitéért a halált is.⁴

Giovanni Battista Castaldo generálisnak 1552-ben április 11-én Szebenben keltezett, Ferdinánd királyhoz intézett jelentésében olvashatjuk, hogy István vajda először a szeretvásári, majd a karácsonykői katolikus templomot romboltatta le, s a híveket a görögkeleti hitre kényszerítette. A latin szövegben „in oppido Karachon Kewwy” név szerepelt.⁵ Később a templomot újjáépítették, mert 40 évvel később 1592. május–július hónapban Fr. Pastis de Candia obszerváns ferences misszionáriusnak az erdélyi pápai nunciushoz írt levelében „Petrát” egy templommal említette.⁶ Egy olasz névtelen 1606-ban arról tudósított, hogy Karácsonykön egy kis fatemplom van pap nélkül.⁷

1623-ban Andrea Bagoslovic konvertuális ferences misszionárius a Hitterjesztés Szent Kongregációjához írt jelentésében Karácsonykőt és Szerátát említi, ahol 84 ház katolikus, illetve 100 magyar lakja. Templomuk és papjuk van.⁸

1638. december 4-én Remondi jelentésében a templomok és a házak összeírásában Piatrában mindössze 4 házat említ katolikus lakosok-

¹ *Dicționarul Enciclopedic*. VI. 2004. 339.

² *România. Ghid turistic*. 1983. 381.

³ Uo.

⁴ Călători, 1970. 99.

⁵ *MCSM Okmánytár*. 1989. I. 70.

⁶ Uo. I. 113.

⁷ Călători, IV. 1972. 338.

⁸ *MCSM Okmánytár*. 1989. I. 159.

kal.¹ 1643-ban, 5 évvel később Bassetti jelentésében arról tudósított, hogy a piatrai templom romokban hever, harangja villámcsapás áldozata lett. 3 házban 10 katolikus lélek, míg 60 házban 280 görögkeleti.²

1664. április 20-án Johannes Leilusnak, Moldva apostoli vikáriusának a Hitterjesztés Szent Kongregációjához intézett leveléből olvashatjuk, hogy Románvásár, Szucsáva, Karácsonykő, Galac egykor virágzó egyházközségei néhány lakosra zsugorodtak, a hívek tömegesen állnak át a szakadárokhöz. Segítség kellene, mert kevesen vannak és tehetetlenek.³

1667-ben Bandinus Mark marcianopolisi érsek Moldva és Havasalföld apostoli vikáriusa vizitációja után írt jelentésében így számol be Karácsonykőről: „Hajdan csupa magyar volt, most már csak 3 magyar ház van, amelyekben a kicsinyekkel együtt 16-an laknak, s ezek közül csak egy János nevű öregember tudja az anyanyelvét. Oláh ház 300 van, oláh kb. 800. A katolikus templom nyoma csak a fundamentum romjaiban látható. A mellette lévő plebániái és tanítói telket elfoglalták a szakadárok. Kiemelkedő a katolikusok buzgósága, akik nagyobb ünnepeken kétnapi útra is elmennek templomba, hogy szentmisét és prédikációt hallhassanak. Két román templom fából, egy kőből, belül szentek képei vannak festve.”⁴

Oláhuul „Piatra”, azaz „Kő” a neve, azért, mert magas hegy alatt fekszik, melynek kősziklás csúcsa tornyokkal és bástyákkal ellátott várként tűnik fel. Ez a város a Beszterce partján, Bákó várostól 8 magyar mérföldre van észak felé, hegygerincek között nagy és termékeny völgyben.⁵

Vlas Koicevic 1661. évi apostoli látogatása után a templomokat említve megjegyzi, hogy a „mi kőtemplomunk nagy volt, mint ahogy az öreg szakadárok mondják, de csak a helye maradt. Sok magyar katolikus volt, akiknek nyomuk sem maradt.”⁶

¹ Uo. I. 201.

² Uo. I 248.

³ Uo. I. 299.

⁴ Domokos, 1987. 394. *Codex Bandinus*.

⁵ Uo.

⁶ Tamaş, 2004. 12. 11.

1665-ben Karácsonykő vására eladott egy a városhoz tartozó ligetet (sarjerdőt) 100 vert lejért, aminek az ellenértékét a Dabija vajda által kért katonák felszerelésére fordították. A város pecsétje, amelyet a dokumentum „pecetea” magyarból átvett szóval jelölt, s nem a román „ștampilă”-val, egy horgas farkú kecskét ábrázolt, melynek a szarvai hátrafele görbültek. Körös-körül szláv nyelvű felirat volt: „Pecetea ot Kamene” (szláv betűkkel).¹

A 18. században a kereskedelem fejlődése megindította a lakosság áramlását ebbe az övezetbe. Így az újonnan jött katolikusok nyomán kialakult az új katolikus közösség is. A moldvai misszió prefektusának, Iosif Ovöllenek az 1765. február 19-i jelentése újabb katolikus lelkész iránti szükségletet fogalmazott meg.²

1850-ben néhány évig francia kolóniát találunk Karácsonykön, 185 lélekkel és saját pappal (Fr. Kramer). Pecsétje volt.³

A 18. század 60-as éveiben a madэфalvi veszedelem után Csík-szentmártonból érkeztek menekültek Karácsonykőre.⁴

Jerney János 1850-ben 60 katolikus lélekről számolt be, akik jobbára mesteremberek.⁵ Karácsonykő a 19. században Talpa fiókegyháza volt. Így 1857-ben a jászvásári kerületnek az eklézsiákról készült kimutatása szerint 201 katolikus lakosa és egy kápolnája volt a városban.⁶

Frunzescu 1872-ben kiadott topográfiai és statisztikai szótárában „Petra” néven mutatta be mint tiszta levegőjű várost. Akkor 20 000 lakosa volt. Megvolt már a papírgyára, vásárokat február 8-án, május 18-án, november 8-án és december 5-én tartottak. Hét temploma közül egy örmény és egy lipován volt. Sok zsinagógája volt. Fakitermeléssel foglalkoztak, a fát Törökországba exportálták.⁷

Neamț megye földrajzi szótára a város 9 külvárosáról adott hírt. Ezek: Postit, Dărmănești, Bordeele, Măraștei, Bistrița, Precista,

¹ Gheorghiu, 1985. 303.

² Tamaș, 2004. 11.

³ Jerney, 1851. 184.

⁴ *Révai új lexikona*. XI. 2003. 226.

⁵ Jerney, 1851. 184.

⁶ Kovács, 1870. 49.

⁷ Frunzescu, 1872. 350.

Borzoghenu, Preidenu és Valea Viei. 2564 család, illetve 15 112 lakosa volt. A lakosság több mint 50%-a izraelita volt, így itt a románok is kisebbségbe kerültek. 4083-an tudtak írni-olvasni. Volt 3 elemi iskolája, 1 reálgimnáziuma, egyházi énekiskolája, kórháza, két gyógyszertára, 2 nyomdája, 4 könyvüzlete. Bíróság és 5 betétpénztár is működött. A városban volt a megyeháza, a 15. gyalogezred, a 3. és a 4. huszárszázadok székháza. Volt gyufa-, posztógyára, 5 kis szappangyára, 16 kis tímárműhelye, falerakatai. A Besztercén zajló tutajozás egyik legfontosabb állomáshelye volt.¹

Rengeteg a gyümölcsfa ezen a vidéken. A környék gazdag fenyő-, bükk- és tölgyerdőkben, amelyek a város tiszta levegőjét biztosítják.² Ózondús levegője és festői környezete miatt klimatikus gyógyhellyé nyilvánították.

Karácsonykő városa a Lătescu család birtokában volt. 1864-ben visszavásárolták a város polgárai. Görög és osztrák konzulátus is működött a városban.³

Az 1902. évi sematizmusban 150 hívővel szerepelt és Bákó fiókegyháza volt.⁴

Nicolae Iorga a 20. század elején szép leírást közölt Karácsonykőről: „Balról hegyek vannak legömbölyített csúcsokkal, óriási hangyabolyok. Piatra a közepükben van, lábait a tiszta Beszterce mossa. Éjszaka a rend, tisztaság és civilizációs hatást vált ki nagy templomokkal, parkokkal, szállodákkal, piacaival, üzleteivel. Minden részén szól a jó és a rossz zene. A fiákerek késő estig járnak, keresik a vendéget.”⁵ Újabb istenháza 1855-ben épült: egy kápolna, amely Kasztíliai Szent Ferdinánd tiszteletére volt felszentelve, s amely Ausztria védnöksége alatt állt.⁶ 1850–1856 közt stabil papja volt, Francisc

¹ Gheorghiu, 1895. 300–301.

² Uo. 302.

³ Uo. 303.

⁴ Auner, 1908.

⁵ Iorga, 1972. 116.

⁶ Tamaş, 2004. 11.

Cramer, 158 hívővel,¹ aki távozásakor a templom kulcsait és a pecsétet átadta a jászvásári püspökségnek.²

A 18. században a karácsonykői katolikusokat a halasfalvi plebánia látta el. Ebben az időben érkeztek a Székelyföldről a menekültek, akik a Moldva mindkét partja mentén megtelepedtek.

1898. május 15-én a városi tanács elöljárósága felhatalmazta Paul Mosel papot, hogy a Beszterce utcában templomot építsenek. A telket még 1855-ben megvásárolták.³ A mai templom 1900-ra felépült, 1937–1939 közt kibővítették, és paplakot is építettek, amelynek a védőszentje Szent József, a munkások védőszentje volt.⁴ 1949-ben önálló plebánia alakult Karácsonykőn, majd a hívek számának a növekedésével szükségessé vált egy második plebánia megalakítása, amely 1996-ban jött létre. A második plebánia védőszentje a Kisded Jézus Szent Teréze.⁵ A 2002. március 18-i népszámlálás idején 104 914 lakosa volt, akik közül 148-an vallották magukat magyarnak s 3-an csángónak. Volt még 173 orosz-lipován, 66 német, 1364 cigány, 149 izraelita, 23 görög, 24 olasz lakosa, továbbá 2 cseh, 4 lengyel, 7 kínai, 5 örmény, 55 más etnikumú, 6 ismeretlen.⁶

2005-ben 807 család, illetve 2418 lélek volt a katolikusok száma.⁷

A 17. századtól kezdve Karácsonykőnek város rangja van. 1859-től nevezik hivatalosan Piatra Neamț-nak, hogy megkülönböztessék a többi Piatra nevű helységtől. 1968. január 17-én municípiumnak nyilvánították.

A mai Karácsonykő Moldva egyik legnagyobb gazdasági, kulturális és idegenforgalmi (turisztikai) központja. Fontos közúti csomópont. Vasútállomás. A 20. század második felében sok új üzem épült a városban. Hő- és vízierőműve van. 1965 óta nehézfelszereléseket: mezőgazdasági cserealkatrészeket gyártó és faiparnehézgép-gyártó üzeme alakult. Műszál- és műrostgyártó üzeme, bútor-, parkett- és fűrész-

¹ Gabor, 1996. 201.

² Tamaș, 2004. 11.

³ Uo.

⁴ Uo.

⁵ Uo.

⁶ *Anuarul Statistic al Recensământului Populației*. 2002. Anexa. 50.

⁷ *Almanahul Presa Bună*. 2005. 330.

gyárai (deszka), cellulóz-, papír-, kötöttáru- és konfekciógyár, építőanyag- és élelmiszer-ipari üzeimei vannak.

Fontos kulturális központ. 1959 óta színháza van. Múzeumát 1934-ben alapították. A Neamţ megyei múzeumközpont több részlege működik: régészeti, történelmi, művészeti és néprajzi. Külön is van Művészeti, Néprajzi és Természetrajzi Múzeuma (1960-ban alapították). Van még Calistrat Hogaş-emlékmúzeuma (1965 óta).

1985-től évente nemzetközi színházi fesztiválokat szerveznek. A Jászvásári Egyetem „Stejaru” kutatóközpontja működik a városban. A 19. század végén alapították a Kozla parkot, a városközpont közel lévő Kozla hegyen.

Műemlékekben is gazdag ez a város. A fejedelmi udvarból, amely 1491-ben épült, csak néhány épületrészlet maradt fenn. Legszebb műemléke az 1497–1498-ban Ştefan cel Mare (Nagy István) vajda által építtetett Keresztelő Szent János-templom (Szabadság tér). Külső falai gazdagon díszítve különböző színű mázas téglákkal, kerámiakorongokkal. Harangtornya szintén 1489-ből származik. Ezt nevezik Nagy István (St. Cel Mare) tornyának. A Szent Piroska-templomot 1608 előtt építették. A Jóhíreszelés- (Buna Vestire-) templom 1740-ben épült. 1888-ban megújították. 1915-ben előcsarnokkal bővítették.¹ Még megemlítjük a 16. századi zsinagóga 1767-ban újjáépített utódját, amely az egész országban a legrégebb ilyen jellegű építmény, és a pohárnok házát, amely a 19. század elején épült a város régi kereskedelmi központjában. Ma vendéglő épülete.² A Szent György-templomot 1832-ben építették, a Három Egyházatya (Trei Erarhi) templomát pedig 1837 és 1847 között.

A város környéke is gazdag turisztikai nevezetességekben. Karácsonykö a Csalhó- és a Békási-szorosba Moldva felől igyekvő természetjárók központja, így egyike havasi túrázók célpontjainak. A város határában több kővütlelőhely található a Kozla, Pietricsika, Csermagura hegyekben, ahol megkövesedett oligocén (óharmadkori) halak találhatók.

¹ *Dictionarul Enciclopedic Român*. V. 2004. 339.

² *România. Ghid turistic*. 1983. 382.

Karácsonykő gazdag történelmi múltja és magyar emlékei is bizonyítják a moldvai magyarok régi történelmének és annak, hogy még fennmaradt magyar telepek lakóit Moldva őslakóinak kezeljék, akiknek joguk van a fennmaradáshoz.

Karakló (Caraclău)

ATatros–Tázló-övezetben számos falu rendelkezik kis katolikus közösséggel. Az utóbbi évszázadokban újabb magyar telepések jöttek a magyar falvakból vagy Székelyföldről. Egyes falukban már katolikus templomokat is építettek. Ilyen település Karakló is.

Karakló a Tatros jobb partján a Berzenczei-hegyekből lefolyó Karakló patak mentén fekszik Tatrostól 16 kilométerre északra, egyetlen térszínen. Berszínest (Bârsănești) község faluja Bákótól 48 kilométer távolságra nyugatra. Régi statisztikákban Karakló és Glodosz települések gyakran Brătești néven szerepelnek. Ezek a települések a Karakló patak völgyében egymás után sorakoznak. A Karakló, miután a Bratu nevű helyen ered, átszeli Bratest és Karakló falukat is. Glodosz beolvadt a községközpont Berszínestbe.

A Berzencei-hegyek a Keleti-Kárpátok legkülső övezetéhez tartoznak, a paleogén flis övezethez: márga, homokkő, konglomerát, agyagpalák gyúrt rétegeiből felépítve, amelyek kevés életnyomot tartalmaznak.

Karaklót 18. századi településnek tartják. Az 1792. évi osztrák katonai térkép leírásában is megjelenik. 45 ház volt a faluban, 24 családfő, 16 szolgálatra alkalmas személy, akik 3 ló- és 92 ökörfogatot tudtak kiállítani.¹

A Misszió 1850. évi sematizmusában csak Brăteștit említették 20 katolikus lakossal. Az 1874. évi sematizmusban „Karakleum” néven fordul elő 15 katolikus hívővel, Glodosz pedig „Glotosa” néven 40 hívővel.²

¹ In: Domokos, 1987. 105.

² Gabor, 1996. 66.

A magyar utazók közül először Kovács Ferenc említette a jászvársári katolikus vikariátus 1857. évi jelentése alapján. Akkor 19 magyar katolikus lakosa volt.¹

A 19. század végén jelentős falu volt, ahol 201 család és 773 lakos élt – jórészt románok, akik 30 lovat, 529 szarvasmarhát, 108 sertést és 16 kecskét tartottak.² Magyar lakosság a község két falujában Karaklón és Gura Văiiiben tette ki a mindössze 88 főt.³

Az 1930. évi népszámlálás alkalmával 1095 lakosából 39 volt katolikus, akik közül 7-et jegyeztek be magyar nemzetiségűnek.⁴

Domokos Pál Péter 1932-ben 14 magyar családot említett meg a településen.⁵

1992. január 7-én a népszámláláskor 1224 lakosa volt, amelyekből 65-en voltak katolikusok és 1159-en görögkeletiek.⁶

2005-ben 23 családot és 34 római katolikus hívőt mutattak ki a településen.⁷

Karaklón 1814-ben fából készült imaházat építettek, majd 1994-ben katolikus templomot emeltek és a Szentháromság tiszteletére szentelték fel. Karakló a tatrosi plebánia fiókegyháza. A község többi településén sem katolikus templom, sem temető nincsen. Karaklóban van a katolikus temető. A későbbi statisztikákban hol külön-külön, hol összevonva említették Karaklót és Glodoszt.

A település Krupenschi család birtokán települt falu. 1770-ben a földbirtokosa, Constantin Crupenschi épített itt ortodox templomot, amelyet aztán 1844-ben Anastasia Crupenschi megjavíttatott.⁸

Lakói ennek a családnak a birtokán dolgozták meg a földeket mint jobbágyok (clăcași). Ma is földműveléssel és állattenyésztéssel foglalkoznak. Sokan Onyest üzemeibe ingáznak vagy a városban dolgoznak.

¹ Kovács, 1868. 51.

² Racoviță, 1895. 208.

³ Uo. 118.

⁴ Domokos, i. m. 169.; Manuilă 1938, 540, 38–39.

⁵ Domokos, i. m. 164.;

⁶ *Révai új lexikona*. XI. 2003. 231.; <http://lexikon.katolikus.hu/K/Karakló.html>

⁷ *Almanahul Presa Buniă*. 2005.

⁸ Racoviță, i. m. 208.

Kászon (Mănăstirea Cașin)

Kászon napjainkban többnyire román falu a kászoni kolostor szomszédságában, s a környék települései is többnyire románok. A magyar helynevek sokasága azonban arról árulkodik, hogy itt valamikor magyarok éltek, s ma is megtalálhatók itt a nyomai.

A magyarok a kászoni kolostorfaluban élnek, a Cotu Fereszträu (Fűrészfalva) falurészben, a falu felső, bal parti részében.

Kászon kolostorfalu a Kászon patak mindkét partján, az Ursoiu és a Sboina hegyek közt helyezkedik el. Egy külön községnek a központja 15 kilométerre Onyestől, 65 kilométerre Bákótól, a Kászoni-medence déli részén.

Alexandru cel Bun (Jó Sándor) vajda Szucsáván 1410. március 15-én kibocsátott oklevelében Domokos asztalnoknak és testvéreinek, Blajnak (Balázs) és Jakabnak, Ghelebi Miklós fiainak Cașen, Ohtuz, Stănișorești, Laslăuții, Grozeștii és a völcsöki Stoenești falvakat adományozta.¹

Az adományozott falvak egyike (Sztánfalva) az 1700-as évekig folyamatosan szerepelt a misszió jelentéseiben, mint katolikusok által lakott falu, fából épült templomával együtt. Azután nyoma veszett, ezért több kutató Onyesttel azonosította, mivel ez a falu az azt követő időben tűnik fel az okmányokban. A dokumentumokból azonban kiderül, hogy a falu nem tűnt el, csak megváltozott a neve, de nem Onyestre, hanem Kászonra.

Kászon korábban Ștefan vajdának 1443. június 20-i oklevelében mint szálláshely jelenik meg, ahol apjának, Stan Crețescunak állt a háza Stan Cașin felett.² Végül 1657. január 20-án Gheorghe Ștefan vajda Stănești (Sztánfalva) falut az általa építtetett kászoni kolostornak adományozta.³

Sztánfalva neve ezután nemcsak a katolikus jelentésekből, hanem a moldvai okiratokból is hiányzott. A moldvai orosz hadsereg parancs-

¹ Costăchescu, 1931. 27.

² Gabor, 1996. 188.

³ Uo.

nokságának az 1774. évi adóösszeírásában ebből az övezetből csak Kászont tüntették fel.¹

A kászoni kolostor főnöke (egumene) 1797. március 17-én egy, Alexandru Callimachi fejedelemhez benyújtott okiratban arról panaszkodott, hogy a Kászon vize menti Sztánfalva, amelyet most Kászonnak neveznek, nem tartja tiszteletben a kolostor tulajdonjogát.² Tehát a névváltoztatás 1774 előtt kellett megtörténni, ugyanis az orosz hadsereg adóösszeírásában már csak Kászon néven szerepelt.

Az osztrák megszálló csapatok által összeállított katonai térkép leírásában Lusi Kaschinului néven szerepelt 175 házzal, 60 családfővel, 127 szolgálatra alkalmas személlyel, akik 23 ló- és 48 ökörfogatot tudtak kiállítani.³

Bandinus Sztánfalváról részletesen beszámolt. Leírásából kitűnik, hogy az ráillik a Kászoni-medencében lévő településre: „A falu széles völgyben fekszik, patak mellett, melynek kellemes csobogása a fülre jó hatással van. [...] Szőlőt nem művelnek, marhában és gabonában bővelkednek. [...] Keleten és nyugaton magasra szökő karcsú hegyek látszanak lombos makktermő fákkal. Dél felé hosszúkás völgy nyúlik be. Északon fél magyar mérföldre folyik a Tatros vize.”⁴ „E község lakói magyarok, kik a kicsinyekkel együtt 150-en vannak.”⁵ „A templom fából van, parasztházhoz hasonlít, kezdetleges képek vannak benne, [...] a papot a tatrosiakkal együtt tartják, saját tanítójuk van.”⁶ A paplak a templommal szomszédos. Mánfalván kőtemplom van, de deszkafedele elkorhadt, újra kellett volna fedni, de a hívek kevesen voltak.

Kászon nevezetessége a kászoni kolostor, amelynek szerepe lehetett abban hogy itt a katolikus népesség nem gyarapodott. A kolostort körülvevő várfalak még állnak, de templomát manapság mint világi templomot használják. Kászon fejedelmi birtok volt. Gheorghe Ștefan vajda adományozta az általa építtetett kolostornak.

¹ Uo.

² Iorga, 1902. 477–480.

³ Domokos, 1987. 106.

⁴ Domokos, 1987. 364. *Codex Bandinus*.

⁵ Uo. 363.

⁶ Uo. 188.

A kolostorépítő uralkodó II. Rákóczi György erdélyi fejedelemmel is közölte szándékát, hogy kolostort akar építeni, hogy „segítségül tudjuk hívni Isten nevét”.¹ Gheorghe Ștefanak itt nagy fejedelmi udvara is volt, amelynek romjai napjainkban is láthatóak.

Ez a kolostori erőd az erdélyi határ közelében jelentős szerepet játszott a történelem folyamán. A kolostor telkén pinczeszerű rejtkehelyek voltak, amelyekből a kijárási az Erdéllyel határos hegyek felé vezetett. A török időkben végső menedékkül szolgált az Erdély felé menekülőknél. Itt volt a fejedelem rejtkehelye. A magyarok és a németek innen támadtak a törökökre.

Racovița vajda 1717-ben leromboltatta, hogy ne legyen búvóhelyük a törököknek. Így 1717–1820 közt fal nélkül állt. 1820-ban Țărig-rădenul kolostorfőnök megint falat emeltetett. Az építést 1830-ban fejezték be.²

A kászoni kolostor egyike volt a legellenállóbb moldvai erődítményeknek. A falai faragott kövekből épültek, magasak voltak és tornyok védtek. Ide igyekezett Gheorghe Ștefan vajda, a tatárok és törökök elől menekülve, s innen bujdosott el Erdélybe.³

A kászoni kolostort a Szent Sírnak ajánlották fel. A jeruzsálemi pátriárka a moldvai szerzeteseknek adta. Az 1802. évi nagy földrengés megrongálta.

Kászont a magyar utazók is megemlégtették. Zöld Péter Gorzafalva főkegyházaként említette 1781-ben.⁴ Jerney János a 19. század közepén azt írta róla, hogy elfogytak itt a magyarok.⁵ Kovács Ferenc 13 magyar katolikus lakosát említette, a jászvásári katolikus vikariátus 1857. évi jelentése alapján.⁶

A 19. század végén a *Bákó megyei földrajzi szótár* tanúsága szerint 687 család, illetve 2509 lélek élt a településen, de a katolikusoknak csak a nyomuk maradt: 16 személy.⁷ A településen az ortodox kolostor

¹ Gabor, 1996.

² Racovița, 1895. 215–216.

³ Uo. 215.

⁴ Pater Zöld, 2002. 55.

⁵ Jerney, 1851. 184.

⁶ Kovács, 1868. 52.

⁷ Uo. 370.

temploma volt az egyetlen liturgiahely. A szomszédos Kászon és Curița faluban 9 magyar és 38 izraelita lakost találtak. A község területe pakurában (kőolaj) gazdag, határában kénes és sós források, építőkő- és mészkőbánya volt.¹ Szeptember 1. és 15. közt messze földön híres nagyvásárokat rendeztek Kászonban.

Az 1930. évi népszámláláskor népes magyar katolikus közösséget jeleztek a faluból. 1526 lakosából 237 római katolikus volt, akik közül 175 magyar nemzetiségűnek, 169 magyar anyanyelvűnek vallotta magát.² Ezek mind a fűrészfalvi (Fereștrău – Mănăstirea Cașin) részen laktak. A falu többi részén még 15 magyar nemzetiségű, 14 magyar anyanyelvű katolikus élt.³

A 2002. március 18-i népszámlálás alkalmával a kolostorfalunak 5572 lakosából csak 7-en vallották magukat magyar nemzetiségűeknek, s még 2-en a szomszédos Kászon faluból.⁴

Kászon a sztánfalvi katolikus közösség folytatása, amelynek a 17. században még katolikus temploma volt, de amely az utóbbi időben igen váltakozó számú hívővel rendelkezik, templom nélkül.

Kelgyeszt (Pildești)

Kelgyeszt a Románvásár vidéki csángó települések egyik legmagyarabbika, amely még napjainkban is őrzi nyelvét s titokban magyarságát. I. Ciocan a *Román megyei katolikusok* című monográfiájában Juga kolozsvári egyetemi tanárra hivatkozva állítja, hogy a kelgyesztai csángók beszélnek legtisztábban, legtökéletesebben magyarul az összes közül, akik ezeken a településeken élnek.⁵ Kelgyeszt történelmi monográfiája szerint erdélyi román menekültek képezik a lakosság őseinek a többségét, akik kétnyelvűek voltak.⁶ Csak arra nem ad magyarázatot, hogyan váltak a román nyelvű

¹ Uo. 372.

² Domokos, 1987. 169.; Manuilă, 1938. 533., 34–35.

³ Uo. 523.

⁴ *Anuarul Statistic al Recensământului Populației*. 2002. *Anexe*. 8.

⁵ Ciocan, 1924. 21.

⁶ Moraru et al., *Pildești*. 2002. 68.

Moldvában kizárólag magyar nyelvűekké. Első tanítója, akit 1860-ban neveztek ki Kelgyesztre, a következőképpen jellemezte: „Ennek a községnek kizárólag magyar lakói vannak, akiknek a gyermekei legkevesebbet sem tudnak románul beszélni, mert az anyák nagy része sem tud semmit románul, akik beszélni tanítják meg őket. [...] Románul csak a tanítójukkal van alkalmuk értekezni, mert a faluban (kint) és otthon a szülőkkel, testvérekkel csak magyarul beszélnek.”¹

Románvásártól északnyugatra 8 kilométerre, Szabófalvától 3 kilométerre fekszik a Moldva folyó bal partján, a Csurlik patak torkolata közelében. Keleten Szabófalvával, nyugaton Korhanával, északon Bírófalvával és délen Simionesttel határos. A Románvásár–Bírófalva-országútból ágazik ki balra a kelgyeszi kitérő, szemközt a szabófalvi kitérővel, amely Paskán felé folytatódik.

Kelgyeszt a Moldva-völgy településeinek egyike. A folyó 205 kilométer hosszú, s 4315 km² területével egyike a Szeret legjelentősebb mellékfolyóinak 25 m³/s vízhozammal.² A völgy Kelgyeszt környéki szakaszát ártéri erdők borították. A falu határában a szarmata kori tenger által lerakott agyagréteg található a felszínen, amit a házak alapjainál használnak fel, és hamuval kevernek. Erre rakódott le a termékeny löszréteg, amiből *kirpic*set készítettek, szalmával összekeverve, a melléképületek építőanyagaként.

Első említése nem a falura, hanem a birtokra vonatkozott „Childești” néven. 1585. augusztus 24-én említették, amikor Petru Șchiopul (Sánta Péter) vajda megerősítette az Agapia-kolostort egy malom birtokában „childești” birtokon, amelyet Bartolomeo Brutti asztalnok adományozott.³

Egy másik oklevélben, amelyet 1587. május 29-én Iașiban (Jászvásár) adtak ki, Sánta Péter vajda „Chidești” falut adományozta az Agapia-kolostornak, amely uralkodói birtok volt, két cigányszállással együtt, amelyet Brutti udvarmesternek adott, aki szintén az Agapia-kolostornak adományozta.⁴ Ezt az adományt több későbbi oklevél is

¹ Uo. 239.

² Tufescu, 1970. 54.

³ Moraru et alia 2002. 24. Forrás: Documente III. 1951. Doc. 347. *Documente*. 1981. 347.

⁴ Stoicescu, 1977. 442.

megerősítette. Később 1611-ben Romani Manole várnagy (porkoláb) eladta D. Chirița paleologunak 650 magyar aranyért, ami pereskedéshez vezetett, mígnem Chirița is az Agapia-kolostornak adományozta 1620. április 28-án.¹

Ezután 1628. július 27-én arra panaszkodtak az agapiai szerzetesek Miron Barnovschi vajdánál, hogy a román „dobilárok” adót szedtek a „chidesti” parasztoktól. A vajda megparancsolta, hogy hagyják békében „Chidesti” falut.²

Moldvában nagy divat volt, hogy az uralkodók trónralépésükkor falvakat, birtokokat adományoztak kolostoroknak, ami a főbb tisztségviselőknél is gyakori volt: így akartak bocsánatot nyerni korábbi bűneikért. Moldva birtokainak csaknem 1/3-a került kolostorok tulajdonába. Kelgyeszt 279 évig, 1585-től 1864-ig volt az Agapia-kolostor birtoka. Az állam, a kolostorok és a bojárok az ország 2/3-át birtokolták, s a parasztok, a lakosság nagy része mindössze 33%-ot. Ezt az állapotot próbálta orvosolni az 1864. évi falutörvény.

Ma már kevés nyom emlékeztet a kolostori múltra. Az emberek emlékezetében azonban él, hogy létezett egy 80 *rud* nagyságú udvar épületekkel, raktárakkal, garázsokkal, mellette egy vízimalommal, amelynek megvannak a nyomai. 1864-ben a birtokot felszámolták, a területet eladták.³

A 17. századi katolikus összeírásokban nem szerepelt Kelgyeszt neve, ezért felmerült a katolikusok eredetének a kérdése. Erre két magyarázat is van. Az egyik szerint Kelgyeszt egyike a posztbandiniánus (Bandinus utáni) településeknek, mint Bírófalva, Halasfalva, Jugány, Korhána, Tupilác, Dávid, Talpa, Breáza Valén, Borgovány, Bartika, Felsőmuncsal stb. Eszerint Kelgyeszt első katolikus lakói a 18. század elején érkeztek, és Szabófalváról, Tamásfalváról, Dsidafalváról és Domafalváról menekültek, és a Moldva bal parti árterületén telepedtek le, hogy az agapiai kolostor földjein dolgozzanak, és hogy őrizzék az ottani malomrévet. A másik, valószínűbb feltételezés szerint ez a falu egy egyszerű szazonmunka-kolónia volt, amely később állandósult.

¹ Moraru et alia 2002. 26. Forrás: *Catalogul Doc. 1957. Doc. 1952.*

² Moraru et al., 2002. 27.

³ Uo. 38.

Lakói Dsidafalva, Tamásfalva, Domafalva településekről jöttek, vagy Bákó hegyvidéki bujdosók voltak. Lehetek közöttük székelyföldi bujdosók is. A *Bujdosók naplója (Condica Liuzilor)* szerint 1803-ban Kelgyeszten 56 bujdosó (Ijuz) élt, akik Erdélyből jött idegenek voltak.¹ 1750–1765 közt háromszékiek is jöttek, mint a Pécsi család és a Dimiska család, akiknek Talpán éltek rokonaik és kölcsönösen látogatták egymást.² Több családban még ma is él az emléke, hogy őseik, akik 1800 körül jöttek be Moldvába, szekérrel látogatták meg Csik-szereda környékén élő rokonaikat.³

Az első katolikusokról szóló jelentés 1776-ból származik, amikor az „All isvor” („a forrás”) nevű helyen 30 lelket említenek, akik a szabófalvi közösséghez tartoztak.⁴ Valószínűleg erdélyi menekültek lehetnek, akik a mai falutól délre, a források övezetében telepedtek le és onnan költöztek be aztán Kelgyesztre, Simionest mellől.⁵ Izvorul település csak 1790-ig szerepelt. A kelgyeszti és a szabófalvi csángók ma is Izvoroknak nevezik Simionest falut. („Megyünk Románba az Izvoroknál.”)

1801. március 13-án a kelgyesztiakat második helyen említik a magyarok közt, akik panaszkodtak az uralkodónak a papok és a prefektus által rájuk rótt kötelezettségek miatt.⁶ Az elégedetlenkedők az olasz pap magyar pappal való helyettesítését követelték.

Az 1846. évi összeírásban szereplő családfők neveiből arra következtethetünk, hogy a szomszédos falvak lakosainak a neveit is megtaláljuk. Így a Dimiska (Szabófalvi), Márț (Tamásfalvi) családnév szerepel a Diák, Gál, Pataki, Szócs, Házi, Farkas, Szeszku, Tankó, Márтинаș (Mártonos) nevek mellett.⁷

Kelgyeszt neve több formában megjelent a dokumentumokban. A 16. században „Childești” néven emlegették a kolostorok irataiban.⁸

¹ Uo. 62.

² Uo. 62. Damok Péter (78 éves) közlése.

³ Uo. 63. Gheorghe Bejan (80 éves) közlése.

⁴ *Diplomatarium Italicum*. 1939. 506.

⁵ Uo.

⁶ *Arhiva Naș. Iași*. Documente 1078. 386.

⁷ *Arhiva Episc. Rom. Cat. Iași*. I/1846. 365.

⁸ Moraru et alia 2002. 26. Forrás: *Documente Catalogul* 1957. Doc. 779, 837, 1037, 1431, 1492, 1726, 1873, 1952, 1982.

Előfordult „Kildesti” (1783), „Pildesty” (1642, 1777–1785) és „Pildești” formában is. Iordan *Toponimia Românească* című művében a magyar „példás”-ból származtatja a falu nevét, ugyanis lakói jó példát mutattak munkában és viselkedésben is.¹ A 16–18. században sok falu nevét az alapítójáról nyerte. Így a lakosság szerint Kelgyes nevű erdélyiről nevezték el, aki a Moldva árterén telepedett le. A csángók ma is Kelgyestnek nevezik.

1772-ben Kelgyeszten mindössze 5 ház volt. Lehetséges, hogy az orosz összeíró csak a kolostor udvarházában számlált, s nem vette számba a tőle délre élő magyarokat.² 1792-ben 29 házat említett az osztrák katonai térkép leírása, amelyet az 1787–1791. évi háború idején állítottak össze, amikor Ausztria megszállt 5 moldvai megyét.³

A moldvai orosz parancsnokság 1835. évi térképén „Paldesti” néven említette 96 gazdasággal és templommal.⁴

1820-ban 42 adózó lakos, 1832-ben 56, 1838-ban 101, 1845-ben 103 adózó porta volt Kelgyesztben.⁵

Az 1845. évi pestisjárvány után nagyon megfogyatkozott a lakosság száma. 1850-ben Kelgyeszten 97 család, illetve 482 lélek élt.⁶

Jerney János 1851-ben megemlítette és 500 magyarul beszélő csángó lakosáról számolt be „Pelgyest”-en, ahol Mária mennybevitelének a tiszteletére épült új templomát említette meg.⁷ Kovács Ferenc 1668-ban szintén mint templomos helyet Szabófalva fiókegyházaként említette meg, ahol 542 lakos élt.⁸

A 19. század végén megjelent *Román megye földrajzi szótárában* 183 házzal szerepelt és 220 családfóvel. Ebből 200 családfő (900 lélek) volt magyar, 2 zsidó és 18 román.⁹ 44 tudott írni és olvasni. N. Ciocan a *Román megyei katolikusok* című monográfiájában vagyoni helyze-

¹ Iordan, 1963.

² Moraru et al., 2002. 63.

³ Domokos, 1987. 107.

⁴ Gabor, 1996. 203.

⁵ Moraru et al., 2002. 70. Forrás: *Arhiva Naj. Iași. Fond Vistieria.* (Kincstár).

⁶ Uo. Forrás: *Arhiva Episcopiei. D. II/1846.*

⁷ Jerney, 1851. I. 201.

⁸ Kovács, 1868. 48.

⁹ Condrea, 1891. 87.

tük szerint 70 gazdag, 50 szegény és 40 özvegy háztartást említett, a többieket a középparaszti csoportba sorolta.¹

Az 1902. évi sematizmus szerint 1030 katolikus lakosa volt.²

Az 1930. évi népszámlálás alkalmával 1536 lakosából az 1506 római katolikust mind románnak írták be.³

1957-ben a plebánia megalakulásakor már 532 család, illetve 2230 katolikus lélek élt a faluban.⁴ 1981. december 31-én 931 család, illetve 3950 lélek élt Kelgyeszten.⁵ 2002-ben 1163 gazdaság, illetve 4166 személy élt a faluban.⁶ Míg országszerte a falvak elnéptelenednek, itt a lakosság gyorsan növekedik. Az 1992. évi január 7-i népszámlálás 3779 lakosából 3760 volt katolikus, akik közül 3100-an (82%) ma is ismerik és beszélik a magyar nyelvet.⁷

A 16–17. századi templomról nem maradt fenn egyetlen dokumentum sem, de az öregek tanúsága szerint a falu északi szélén egy templom maradványait megtalálták.⁸ Az első okirat 1766-ból származik, amikor egy névtelen jelentésben beszámolnak a moldvai katolikus templomok állapotáról.⁹ Ez fatemplom volt a régi posta övezetében. A misszió 1830. évi sematizmusában megemlíti, hogy 1830-ban fatemplomot építettek, amit 1843-ban lebontottak és kőből építették újjá. 1850. október 15-én szentelték fel. Patrónusa a Mennybemenő Szűz Mária. Ez a templom később kicsinek bizonyult, ezért a 19. század 80-as, 90-es évtizedeiben új templomot emeltek, amelyet 1893. július 20-án szenteltek fel. Ezt a templomot hosszabbították meg 30 méterig 1924-ben. 1978-ban 4 harangja volt: 400, 300, 250 és 200 kilogramm súlyúak. 1996-ban egy hatalmas új katedrális építésébe kezdtek, amely 3 hajós, két toronnyal és kupolával rendelkezik, amely

¹ Ciocan, 1924. 66.

² Auner, 1908. 81.

³ Domokos, 1987. 251.; Manuilă, 1938. 705, 368–369.

⁴ Moraru et al., 2002. 74. Forrás: *Arhiva parohiei catolice Pildesti*.

⁵ Uo.

⁶ Uo.

⁷ Tanczos, 2001. 163.

⁸ Józsa Bezsán közlése (93 éves), 2002.

⁹ *Diplomatarium*. 1939. 506.

napjainkban van a befejezés stádiumában. Ez a katedrális 2555 négyzetméter területen fekszik.

Kelgyeszt Szabófalva fiókegyháza volt, amelytől 1957. március 1-jén vált le, amikor önálló plebániává alakult. Régen a szabófalvi pap járt ki Kelgyesztre misézni. Amikor nem tudott kimenni, a liturgiákat és vecsernyéket a kántor végezte. Ilyenkor magyarul énekeltek és magyarul imádkoztak a kántor vezetésével, egészen 1925-ig.¹ Akkor Caietoni Liverotti pap segítségével Deák János kántor volt. Az idősebbek ma is ismerik a magyar imádságokat, amelyeket szüleiktől tanultak.² A papok mindig román nyelven prédikáltak, még akkor is, ha egyesek ismerték a magyar nyelvet is. 1935-ben egy színházteremnek nevezett plebániái szalont építettek, ahol vallási rendezvényeket szerveztek. Paplak 1937-ben épült a faluban.

Az elemi iskolát 1860. szeptember 1-jén nyitották meg a kolostor udvarházának egyik termében. Ennek az iskolának a célja nem a tanuló boldogulása, hanem a román nyelv erőszakos elsajátíttatása volt. A tanító egy szót sem tudott magyarul, így a szülőkkel sem tudott szót érteni. Ezért 2–5 évre is szükség volt 1-1 osztály elvégzésére. A szülők is haragudtak az iskolakötelezésre. „Inkább halva lássam, mint az iskolában”³

1948 után bevezették a magyar nyelv oktatását az iskolába, mint az a minisztérium 1952. évi jelentéséből kitűnik.⁴ 1961-ben típus emeletes iskolaépületbe költöztették az oktatást, amelyet az 1977. évi földrengés megrongált, majd 1980-ban egy másik, még nagyobb épületet is átadtak az oktatás céljára.

2001-ben katolikus szakközépiskola kezdte meg működését Kelgyeszten. A La Salle Szent János Intézet kelgyesztői fiókja a plebániától kapott 2 hektáros területen impozáns székházat épített, ahol egyházi szakmai nevelésben részesítik a katolikus fiatalokat. A következő három szakmát oktatják itt: 1. asztalosokat, 2. egészségügyi-berendezés- és gázszerelő technikusokat és 3. nőiruha-szabókat.

¹ Moraru et al., 2002. Csángók szóbeli közlései alapján.

² Uo. 141.

³ Uo. 239.

⁴ Róka, 2005. 10. 8. *Moldvai Magyarság*. XVI. évf. 7–8. szám.

Más intézmények a faluban: orvosirendelő-központ (diszpenzár) és posta.

A falusiak főfoglalkozása hagyományosan a földművelés volt. Főleg kukoricát, búzát, burgonyát, lent, kendert termesztettek. Később lóherét, lucernát és cukorrépat is. 1864 előtt a kolostornak évente 12 napot kellett dolgozni, amit *kalákának* neveztek. Tavasszal 4, nyáron 4, és ősszel 4 napot. Megszabták az egy napra elvégzendő munka mennyiségét is. Az állattenyésztés is jellemző volt. 1870-ben közel 100 ökröt, 190 tehenet, 110 lovat és több mint 800 juhot tartottak. A marhák hozták a pénzt a házhoz. A gyapjút a háziiparban dolgozták fel.

Kelgyeszt a szomszéd falvakhoz viszonyítva fejlett kézművességgel rendelkezett. Ide jártak a szomszéd falusiak a kovácsokhoz. Kerekes- és asztalosműhelyek is voltak. Régi a faluban a csizmadiamesterség. Pál Antal műhelyében évente 20 000 lábbeli is készült. Szabóság, két szövöde, paplankészítő- és bundasapkaműhelyek is vannak. Több mint 500 alkalmazott dolgozik a kézműiparban. A családfők több mint 90%-át az iparban és az építkezéseknél alkalmazzák. Mindössze 500-an dolgoznak a mezőgazdaságban.

Az utóbbi időben mind többen vállalnak munkát külföldön. Régebben Németországban, Libiában, Irakban, manapság Olaszországban, Görögországban, Németországban dolgoznak sokan.

Ketris (Chetriş)

A Bákó vidéki magyar katolikus faluk egyike a Szeret jobb partján, ahol még napjainkban is elhangzik a magyar szó a faluban, s amelyik egyike azoknak a kis faluknak, ahol katolikus plebániaközpont van.

Ketris a Szeret–Beszterce összefolyásától kissé délre, a Szeretnek a Tamási patakkal való összefolyása melletti domb lábánál fekszik, a folyó bal oldali teraszán 14 kilométerre Bákótól, dél–délkeletre, 2 kilométerre Tamási községközponttól, amelynek a faluja.

Természeti környezete a Szeret aszimmetrikus völgyéhez tartozik, annak a meredekebb oldalának a peremén, ahol összeszűkül a folyó-

nak a völgye, szemközt a trunki mikrohidrocentrálé vízgyűjtő távával. Az itt kezdődő szűkületet nevezik a Szeret szorosának. Innen a Tatros torkolatáig mindössze 3 kilométer szélességűvé szűkül össze az eddig 10 kilométer szélességet is elérő folyosó. Máskülönb en ez a Mezőségnek is nevezett, a csángómagyarok által is lakott legtermékenyebb táj keleti pereme.

Jerney János a település eredetét a román „gödrös” szóból eredezteti, amelyet Száraz-völgynek (Vale Szaka) is neveznek.¹

A falu lakói a Székelyföldről származnak, akik Bukovinából telepedtek vissza Moldvába. Előbb a mai Ketris és Diószén közti dombon alapítottak falut „Näsăpeni” néven. Ez a falu szerepelt az orosz katonaság által 1772–1774 közt végrehajtott pénzügyi összeírásban. Akkor 32 ház volt és 20 adóköteles a településen.²

Az 1792. évi osztrák térkép leírásában 56 ház, 56 családfő volt a faluban, akik 4 ló- és 56 ökörfogatot tudtak kiállítani.³

Jerney János említette először Ketris, másképp Vale Szaka (Száraz-völgy) néven. Szent Mihály tiszteletére szentelt temploma volt. 298 Bukovinából átszármazott, nyelvét tisztán beszélő magyar ivadék élt a faluban. Valén fiókegyháza volt, Pavalaki bojár birtokán.⁴

A misszió 1850. évi sematizmusában is „Valle-saccae sau Ketrest” néven említették 103 hívővel. Az 1875. évi sematizmusban pedig „Ketris” magyaros formájában szerepelt a neve.⁵

A jászvásári katolikus vikariátus 1857. évi jelentésében „Chetris” (Vallesaca) néven szerepelt 211 katolikus lakossal és templommal.⁶

A 19. század végén megjelent *Bákó megye földrajzi szótárában* „Chetris” (Petris) néven említik, két templommal. Ortodox templomát 1833-ban a birtokosok: Christea Pavel és Ana építették. Katolikus templomát 1836-ban a lakók építették. 90 családfő és 342 lakos volt, akik 8 lovat, 119 szarvasmarhát, 43 sertést és 3 kecskét tartottak.⁷

¹ Jerney, 1851. I. 184.

² Gabor, 1996. 67.

³ In: Domokos, 1987. 104.

⁴ Jerney, i. m. 184.

⁵ Gabor, i. m. 67.

⁶ Kovács Ferenc *útinaplója*. 1870. 50.

⁷ Racoviță, 1895. 222.

A lakók nemzetiségi összetételét a község adatainál jelölte meg a szótár. Így Tamási lakosságánál 387 magyart említett.¹

Gustav Weigand, a tudós lipcsei nyelvészprofesszor „Pietris” néven említette és az *sz*-ező csángó nyelvjárásba sorolta a falut.²

A jászvásári katolikus püspökség 1902. évi sematizmusában 537 katolikus lakosát említették.³

Domokos Pál Péter 1928-ban 70 magyar családot említett Ketrissen.⁴

Az 1930. évi népszámlálás alkalmával „Chietris” néven szerepelt, és 474 lakosából 341 volt katolikus. Ekkor már nem írtak be senkit a faluból magyarnak.⁵

Domokos Pál Péter 1928-ban látogatta meg Ketrist. Leírta, hogy a templomban oltára mellett kétfelől kis ajtók vannak, azokon „Curavit Stephanus Kis 1851” felirat. Szószékén Csikra emlékeztető színes, búzakalással, búzavirággal és tulipánokkal varrott kis takaró volt. Kájoni *Cantionale* c. énekeskönyvéből 4 példányt kapott a faluban. Megemlítette, hogy a betlehemes játékot minden évben felelevenítik.⁶

Az 1992. január 7-i népszámlálás alkalmával 1750 lakosából 505-en voltak katolikusok, akik közül Tánczos Vilmos egyetemi tanár kutatócsoportjának a felmérése szerint 200-an beszélik a magyar nyelvet.⁷

2005-ben 186 család és 693 lélek volt a katolikusok száma.⁸

Az 1836-ban épített paticsfalú templomát Szent Mihály Arkangyal tiszteletére szentelték fel. 1936–1950 közt bornatemplomot építettek, amelyet az 1977. és az 1986. évi földrengések erősen megrongáltak. Ezért 1995-ben új templomot építettek a régi helyén. Régen a velényi plebániához tartozott. 1986 óta önálló plebánia.

A falu lakói földművesek és állattenyésztők. Újabbban sokan ingáznak, és Bákó üzemeiben vagy a szolgáltató szektorban dolgoznak.

¹ Uo. 524.

² Weigand, Gustav: *Fremde Elemente in der Moldau*. In: Domokos, i. m. 128.

³ Auner, 1908. 81–82.

⁴ Domokos, i. m. 168.; Manuilă, 1938. 539.

⁵ Uo. 173.

⁶ Uo. 174.

⁷ Tánczos, 2001. 165.

⁸ *Almanahul Presa Bună*. 2005. 320.

Kiczkófalva (Istvánfalva) – (Tețcani)

Olyan falut mutatunk be, amelynek a hagyományait is kikezdte az újonnan kitalált eredetmítosz keresztes vitézeinek a buzgó-sága, akik a magyar emlékek felszámolásának a lázában leváltották templomuk védőszentjét, Szent Isván királyt is. Ez a falu a Románvásár környéki legrégebb települések egyike, amelyben cáfolatlanul bizonyítást nyert a magyar katolikus lakosság folytonossága a legrégebb időktől napjainkig, amikor itt is a román nyelv használatára tértek át.

Kiczkófalva Lökösfalva, Bírófalva és Jugán közt fekszik, teljesen katolikus környezetben, a Románvásár–Folticsény közti országút mentén 15 km-re észak–északnyugatra Románvásártól.

Kiczkófalva neve régen Szteczkófalva volt: Duka vajda 1879. április 27-én kiadott oklevelében még így szerepelt.¹ Ebből keletkezett a román Tețcani név, ahogyan ma hivatalosan nevezik. A „Szteckány” az István szlávos becéző alakja.² Ez a vidék a Szent István-kultusz területe. A szomszéd falvak lakói s a magyar kutatók is Istvánfalva néven emlegették. Régi, 19. századi templomának az oltárát Szent István király szobra és oltárképe díszítette. Augusztus 20-án, Szent István napján tartották a búcsút is. A *Szent István-monda* annyira elterjedt Moldvában, hogy még Eustafie kancellár 17. századi moldvai krónikájában is megtaláljuk egy hosszabb *Szent László-monda* befejező részeként.³ A krónikáiró azt mondja, hogy egy régi magyar évkönyvből vette át a mondát, amit Lükő a szereti domonkosoknak tulajdonít, akik a 15. század elején írhatták.⁴ Liviu Pilat szerint Szteckótól, az első birtokosától származik a neve.⁵

Természeti környezete a Szucsávai-fennsíknek a Szeret–Moldva folyók közéhez tartozik, amely a Szeretet a Moldvától elválasztó

¹ Condrea, 1891. 143.

² Lükő, 1936. 84.

³ Uo.

⁴ Uo.

⁵ Pilat, 2002. 63.

fennsík, amelyet a két folyó teraszai alkotnak, ahol középszarmata lerakódások (agyag-, márga-, homokrétegek) felé telepedtek a negyedkori folyamikavics- és homokrétegek, amelyen termékeny leöblített csernozjom- és hamuszürke erdei talajok alakultak ki. Hajdan erdőborította terület volt itt. Lakói az erdő védelmében alakították a falut.

Kiczkófalva első ismert okleveles említése 1455. június 7-én kelt, amelyben Péter (Petru) vajda megerősíti Gavril fegyverhordozót, Tețcani, Sârbii szereti faluk, Mircești és Topolicea Blăgești birtokában.¹ Az oklevélben megjegyezték, hogy a falu a birtokos feleségének a hozománya volt, aki apjától, Tamás vitéztől kapta hozományba azt a falut.² Az oklevél szerint Tamás vitéz volt a falu első birtokosa.

Tețcani ezután gyakran szerepelt az útleírásokban és a római katolikus misszió jelentéseiben is. 1595-ben a lengyel Zamoyschy behatolt Moldvába. Hadjárataról Francesco Pastis di Candia ferences szerzetes, a târgoviștei kolostor főnöke (guardiánja) tudósított. Két alkalommal is, 1595. augusztus 30-án és október 31-én is Kiczkófalvánál (Tețcani) állomásozott.³

1604. március 30-án négy moldvai plebános írt levelet VIII. Kelemen pápának. A szucsávai, kotnári, moldvabányai plebánosok mellett Erdélyi István, a Románvásár vidéki „székely faluk” (Dsidafalva, Lökösfalva, Szabófalva és Szeckófalva) közös papja is aláírta. Egy 1598-as bírói vallomásban („Lengyelországból alájövék Moldvába a székely vidékre”) is igazolta, hogy ezeket a falvakat „székely vidék” néven emlegették a korabeli források.⁴

Az 1640 körüli *A moldvai templomok és házak összeírásában* az öt falut negyven házzal említették. Ebből Szeckófalva négy házzal szerepelt.⁵

Diodát Péter (Petrus Deodatus) szófiai püspök 1641. évi jelentésében a saboyeni (szabófalvi) templom és plebános alá tartozó helységek közt harmadikként említi „Stezkani” néven, ahol 125 lélek és 40

¹ Costăchescu, 1931, I–II. II. 535.

² Pilat, i. m. 63.

³ Călătari, 1971. 644, 653.

⁴ *MCSM Okmánytár*. 1467–1706. I–II. 1989. I. 142.

⁵ Uo.

gyermek van. Ezeknek sincs templomuk, sem felszerelésük, magyarok.¹

Bandinus is megemlíti. A kicsinyekkel együtt 160 lakót vett jegyzékbe, s megemlítette, hogy az előbbi (Szabófalva, Lökösfalva) faluktól északra fekszik az országút mellett. A saboyeni templomban bér-málkóztak, de nagy részük az uraknak teljesítendő munkával volt elfoglalva.² Bandinus közölte az általa összeírt 30 katolikus család fő névsorát is. A következő: Balha, Dezka, Szent (3-3), Bartik, Farkas, Tankó (2-2), Csillag, Csósz, Csürke, Dienes, Huszti, Ilyés, Kakas, Kapitan, Lukács, Piroska, Tamó, Tiba (1-1).³

¹ Domokos, 1987. 399.

² Uo. 399.

³ Uo. 446.

Vlas Koicevic bolgár obszerváns szerzetes 1661. június 7-én küldött jelentésében beszámolt az öt faluról, s leírta, hogy mindegyiknek egy-egy kápolnája van. Kiczkófalvát „Ciogłani” néven említette.¹ A 17. század végén Kiczkófalváról elmenekültek a lakói. Erről Vito Piluzzio számolt be a kongregáció kardinálisához írt jelentésében 1682. június 10-én: „Nagheni (Teckányból) hasonlóképp mindenki elmenekült.”²

A magyar lakosság folytonossága azonban megmaradt. A vész elmúltával 1696. február–november közt a moldvai települések katolikusainak az összeírásában a következők (bérmáltak és bérmátatlanok) szerepeltek: Albertus, Bartich, Descha (Deszka), Ember, Farchaş (Farkas), Georgius Jier (Zsir), Tomas (2-2), Bacoviensis, Bolha, Béna, Cinvoros (Csavaros?), Demetrius, Katerina, Giurghio, Lora, Michael, Petrenka, Szabó (1-1).³ Sok név azonos a Bandinus által összeírt nevekkkel.

Heinrich Schneider von Weisenthal az 1700–1714. évi hadjárat útinaplójában 1712 februárjában így írt: „Akárcsak Teckány is az erdőben települt, nem messze a Moldva folyótól, itt is sok magyar lakik sok száz éve.”⁴

A falu birtokosa sokszor változott az évszázadok során. A 16. században Stanciu Starotescu örököseinek a birtoka volt. A 17. században Prăjescu-birtok volt. Az utóbbi jövedelmeinek jó részét a méntelepek hozták. A schejai vásárosok egy jó lóért határuk egy jó részéről is lemondtak, mivel a lótenyésztés fontos gazdasági ág volt.⁵

1615-ben a Lengyelországba menekült Nic. Prăjescut N. Tomşa fejedelem megfosztotta vagyonától, de néhány év múlva, 1616–17-ben visszatérhetett, s a vajda megerősítette birtokában. Halálakor 30 falut, udvarházakat, halastavakat, malmokat és szőlősöket hagyott utódaira. 1690-ben Kiczkófalvát Prodan Drăgulescunak és feleségének, Constantin Cantemir lányának adták el 800 lejtért.⁶

¹ Călători, 1980. 141., 653.

² Uo. 106.

³ MCSM *Okmánytár*. 147–148.

⁴ Călători, 1983. 323.

⁵ Pilat, i. m. 69.

⁶ Uo. 71.

1756-ban Antich Cantemir lánya, domnița Anița volt a birtokosa, akinek a megbízásából a határmegállapító bojár kivitte az összes magyar szomszédot. Egy öreg (Ghiur János) emlékezett, hogy amikor a szántóföldek el voltak határolva, Kiczkófalva (Tețcani) és Lökösfalva (Leucășeni) közt az út volt a határ a kertek közt. A tanúvallomást 1756. november 21-én Constantin Racoviță vajda megerősítette, amely másolatban megtalálható a birtokok lajstromában.¹

Később Constantin Paladi birtokába került Kiczkófalva, aki elcserélte Prăjescu Gheorghescu, a fejedelmi magtárak öréneke stefănești birtokával, ahogy arról Dimitrie Cantemir is beszámolt.²

Liviu Pilat a *Néma közösségek* című munkájában is megállapította, hogy bizonyítható a Szeret-völgyi magyarok 17. századi és azelőtti jelenléte. És a falukat régi lakosok népesítik be, akik fokozatosan elvesztik magyar anyanyelvüket egy globálisnak nevezhető folyamatban. Ezzel a kijelentésével is cáfolja a román eredetük tévtanát.³

A kiczkófalviak is részt vettek a 19. századi konfliktusokban. 1801-ben az idegen papok ellen irányult a mozgalom, a visszaélések és az egyház túlzott követeléseinek ellen, és a magyar papokért. Részt vettek 1830 áprilisában az ún. „magyar revolúcióban”, amikor, mint köztudott, megtagadták a román hadseregbe való besorolást. A Bidigoff tábornok által vérbefojtott felkelés 16 halott és 72 sebesült áldozata közt kiczkófalviak is voltak.

Az 1792-es osztrák katonai térkép leírásában „Teczány” néven szerepel, ahol 41 ház volt, 41 családfő, akik 7 ló- és 70 ökörfogatot tudtak kiállítani.⁴

Minden jelentősebb magyar utazó megemlítette Kiczkófalvát. Zöld Péter a 18. század második felében Ticzkófalva néven említette.⁵ Gegő Elek Steczkófalva néven,⁶ Jerney János Teczkófalva néven mint Szabófalva félegyházát, mint Bogdán birtokát. A 19. század közepén 250

¹ Moraru–Dimișca–Coșa, 2002. 108.

² Uo. 75.

³ Miklós, III. folyam XIV. 9. sz. 2003. szeptember, 110.

⁴ Domokos, 1987. 104.

⁵ Péter Zöld, 2002.

⁶ Gegő, 1838. (Reprint kiadás, Budapest, 1987.)

magyar katolikus, magyarul is tudó katolikus lakosa volt.¹ Kovács Ferenc a jászvásári katolikus vikariátus 1857. évi jelentése alapján 180 katolikus lakosáról számolt be.²

A 19. század végén megjelent *Román megye földrajzi szótára* 72 családot és 251 lakost említett, akikből 60 család és 240 lakos magyar volt. 1 zsidó család és 10 román lélek élt a faluban.³ Mindössze öten tudtak írni-olvasni. Volt egy magyar temploma, és megemlítette, hogy katolikus magyar lakói a legrégebb idők óta itt élnek, és a bírófalvi plebániához tartoznak. Búcsút augusztus 20-án tartottak.⁴

A jászvásári katolikus püspökség sematizmusa szerint 1902-ben Tejcani a bírófalvi plebániához tartozott, és 296 katolikus lakosa volt.⁵

N. Ciocan a *Román megyei keresztény katolikusok* c. monográfiájában Kiczkófalva katolikus templomát is megemlítette, 1902-es év számmal, amelyet Szent István tiszteletére szenteltek fel.⁶

A 19–20. században a következőképpen alakult a település lakossága: 1850-ben 42 család és 212 lélek élt ott,⁷ 1888-ban 64 család, 241 lélek, 1898-ban 76 család, 292 lélek,⁸ majd 1913-ban 80 család és 375 lélek.⁹ Az 1930-as népszámlálás alkalmával 446 lakosából 436-an voltak katolikusok.¹⁰

Lükő Gábor 1932. évi tanulmányútja alkalmával arról tudósított, hogy a Szent István-napi búcsút augusztus 20-áról szeptember 2-ára tették át, de az oltáron még mindig Szent István képe áll. A magyarok első királyáról szóló éneket, amelyet minden búcsún énekeltek, lefordították román nyelvre, és a magyarokat az énekben „catolicii”-ként („katolikusok”) fordították, tehát Szent István a katolikusok királyává vált a román változatban.¹¹

¹ Jerney, 1851. I–II. I. 216.

² Kovács, 1870. 48.

³ Condrea, i. m. 143.

⁴ Uo.

⁵ Auner, 1908. 80–81.

⁶ Ciocan, 1924. 63.

⁷ Moraru, i. m. 7.

⁸ Ciubotaru–Despinescu–Doboş–Moldoveanu–Zahariuc, 2003. 89.

⁹ Uo. 90.

¹⁰ Domokos, i. m. 252.; Manuilă, 1938. 706, 370–371.

¹¹ Lükő, i. m. 17.

Régi temploma helyén 1874-ben építettek fából templomot a temető közelében, amely még régi védőszentje, Szent István magyar király tiszteletére volt felszentelve, augusztus 20-án tartott búcsúval. Az 1930-as évek végén a régi templomot lebontották, és pár száz méterrel északabbra szép új templomot emeltek kereszt alakban kecses toronnyal. 1938-ban készült el és 1943-ban szentelték fel Szent Teréz tiszteletére. Az oltárt Szent István olajképe és szobra díszítette. A templom szobrait az új templomban helyezték el, míg a 80-as években onnan is kidobták és a raktárnak is használt pincében porosodtak, míg 1991-ben a régi templom helyén kis kápolnát építettek, és itt helyezték el a régi szobrokat.¹

1983-ban új nagyobb templomot építettek, amelyet Szent Teréz a Kisdéd Jézussal tiszteletére szenteltek fel.

Az 1992. évi népszámlálás alkalmával Bírófalva fiókegyházaként említették, 822 lakosából 812 volt a katolikusok száma.² 2005-ben 270 családra és 1100 lélekre emelkedett a kiczkófalvi katolikusok száma.³ 1996-ban már mint önálló plebánia is szerepelt.

Kiczkófalva lakói évszázadok óta földműveléssel és állattartással foglalkoztak. A földesúri birtok úrbérései voltak, akik 1864 óta kevés földhöz jutottak, de továbbra is nagy szegénységben élnek. A faluban szolgáltató és kereskedelmi egységek vannak.

Kiczkófalva története azt példázza, hogy mi mindent lehet művelni egy, az anyanyelvi értelmiségétől megfosztott, jórészt írástudatlan paraszti népességgel, melyet évszázadok óta kegyetlenül elnyomtak, akiknek nem adták meg az alapvető polgári jogokat a 19. században, majd mint idegeneket még az állampolgárságuktól is megfosztottak. A 20. század második felében megfosztották anyanyelvüktől, templomuk védőszentjétől, erőszakosan romanizálták őket, a román nemzet részének tekintik őket, de továbbra is megkülönböztetik vallásuk és magyar eredetük miatt. Csak vallásuk és hagyományaik egy részét megtartva, titokban őrzik magyarságuk emlékét.

¹ Halász, 2001. 51.

² *Moldvai Magyarság*, 2002. 14.

³ *Almanahul Presa Bună*. 2005. 340.

Kiskáta (Chișata)

Régi dokumentumokból ismert falu, amely ma már nem rendelkezik katolikus lakossággal, és külön nem is tüntetik fel, csak Sós-patakkal vagy Újhegygel egyesítve.

Kiskáta Sós-patak és Bogdánfalva közt található a hasonló nevű patak völgyében, amely a Ljuzilor (Bujdosók) patakba torkollik, a Szeret felé jobb oldalról befutó völgyben, Bákótól délnyugatra.

Egy 1716-ban megjelent térképen „Piszata” néven tüntették fel.¹ Az osztrák parancsnokság 1792. évi katonai térképe leírásában „Kischata” néven szerepelt 19 házzal, 6 családfővel 13 szolgálatra alkalmas személlyel, akik 9 ökörfogatot tudtak kiállítani.²

„Pisiata” néven szerepelt Marian Kurski bákói püspök 1658. évi moldvai egyházlátogatásáról készített 1659. február 1-jei beszámolójában.³ A moldvai templomok helyzetéről készült névtelen jelentésben, amelyet 1776 körül írtak, „Pisota” néven említették mint Forrófalva fiókegyházát, ahol 150 katolikus hívő élt.⁴

A moldvai orosz parancsnokság 1835. évi térképén „Chișetea” néven tüntették fel 77 gazdasággal.

Az utolsó dokumentum, ahol szerepel, a *Bákó megye földrajzi szótára*, a 19. század végéről. Akkor 102 család, illetve 332 lélek volt a faluban s 5 lovat, 289 szarvasmarhát és 101 sertést tartottak.⁵

A 20. századi kimutatásokban már nem szerepel sem mint önálló falu, sem mint önálló fiókegyház.

¹ Gabor, 1996. 68.

² Domokos, 1987. 105.

³ Gabor, 1996. 69.

⁴ Uo.

⁵ Racoviță, 1895. 225.

Kisszolonc (Tărăța)

A Kisszolonc vagy Kisszalánc nevű település (másképpen Szolonctorka/Szalánctorka vagy Szaloncka) ott alakult ki, ahol a Szolonc patak a Nagy-Tázlóba torkollik. Románul Tărăța-nek, csángósan Tericének nevezik. Itt hagyja el a megyei út a Nagy-Tázló völgyét, hogy a domb lejtőjén felemelkedve Ardeoannál ereszkedjék le a Sós-Tázló völgyébe. Sokáig Szalánctorkának nevezték, mivel a Szolonc itt ömlik a Tázlóba. Használták még a Kisszalanc elnevezést is.

A Szolonc patak, bár a Tázló fontos jobb oldali mellékpataka, a száraz évszakban nagyon elapad, néha ki is szárad. Völgyében több település alakult ki. Ezek közül legjelentősebb a völgyfő közelében fekvő, köolajlelőhelyként is jelentős Szalánc vagy Nagyszolonc, az a település, amelyet a legrégebbi magyar falvak közt emlegetnek, s már a 14. század előtt is ismert volt. Szerepel Bogdan Ioan *Documentele lui Stefan cel Mare* (Nagy István vajda okmányai) című művében is.¹ A Propaganda Fide jelentéseiben is már kezdettől jelen volt. Így Paolo Bonnici de Malta 1630-ban,² Deodatus 1641-ben,³ Bartolomeo Basetti 1643-ban,⁴ Bandinus Mark 1646-ban,⁵ és még sokan mások írtak róla. Magyar falunak írják le. Bandinus 35 házról és ugyanannyi családfőről számolt be, közölte a névsorukat is: mind magyar nevéek voltak.⁶ Az évszázadok során azonban elvesztette magyar jellegét a település, és román többségűvé vált. A 2002. évi népszámláláskor összeírt 3916 lakosból 138 személy volt katolikus, közülük 36-an vallották magukat magyar nemzetiségűnek.⁷

A völgyben alább fekvő Banasin (Bähnășeni) román falu, fazakasok is élnek benne. Régi neve Plesesti volt.

¹ Bogdan, 1913. In: Lükő, 1936. 159.

² *MCSM Okmánytár*. 1989. I. 174.

³ Uo. 227.

⁴ Uo. 239.

⁵ Uo. 369.

⁶ Uo. 432.

⁷ *Moldvai Magyarság*. 2003. 3. sz. 11.

A völgy torkolatánál fekvő Kisszolonc a Karácsonykő–Ónfalva-országút mentén fekszik, 36 km-re Bákótól. A falu a Piszkos nevű domb lábánál, a Szolonc és a Gosii patakok összefolyásánál terül el, és mindkét völgybe felnyúlik. A Gosii-völgy alsó részén van a katolikus templom. A falu központi része már a Tázló teraszán szélesedik ki. Itt található ortodox temploma is. A település alaprajza tehát Y-hoz hasonlít. Az Y szára az országút mentén kiszélesedik. A falutól nyugatra a Piszkos, a Gosa, a Runku és a La Macinis dombok emelkednek, keletre, a Tázló túloldalán a Lichenilor dombvonulat húzódik.

A falu határában, a Hemieni domb gerincén van egy 20 láb magas mesterséges földhegy; már 1470-ben említést tettek róla, Iliesti néven. Az ovális alaprajzú kiemelkedés a kunok szertartáshelye volt.¹ Kitűnőek itt a látási viszonyok déli irányba – Nagy István vajda (Stefan cel Mare) idején megfigyelőhely volt itt. Hogy nem ilyen céllal készült, azért feltételezhetjük, mert a környéken sok domb magasabb annál, mint amelyre a földhegyet emelték. Rozsdás fegyvereket is találtak itt a régi Moldva hőskorából; ez azt bizonyítja, hogy őrhely is volt itt.²

A falusiak úgy tudják, hogy őseik Erdélyből jöttek. Az első telepesek az Elekek voltak. A legrégebbi dokumentum, melyben szerepel a település neve, az 1792. évi osztrák térkép leírása Solonzu Mik néven említi a falut. 9 házában 12 családfő és 87 hadi szolgálatra alkalmas férfi élt. A falu 14 ökrös- és 6 lovasfogatot tudott akkor kiállítani.³ Nagyszoloncon ugyanakkor 29 ház volt.⁴

A katolikusokat először a pusztinai plebánia *Status Animaruma* (statisztikája) említette 1840-ben „Salancz Minor a Rosetti család birtokán” formában. Akkor 25 család, illetve 119 hívő volt a katolikusok száma. Ugyanakkor megjegyezte, hogy katolikus temploma épülőfélben van. Ezt a templomot 1846. szeptember 1-jén szentelték fel.⁵ A II. világháború után építették újjá, ugyancsak paticsból (vályog).

Jerney János kis faluként, Szaloncza néven említette Szaláncorkát, 160 székely lakossal. Új temploma Szent Imre magyar herceg tisztele-

¹ *Perzsol község monográfiája*. Kézirat. 1973.

² Uo.

³ Domokos, 1987. 104., *Topografische general Beschreibung*. 1792.

⁴ Uo.

⁵ Gabor, 1996. 269.

tére van felszentelve, a hívek kívánsága szerint.¹ Kovács Ferenc 187 lakosáról számolt be.² A Misszió 1874. évi sematizmusa „Gura Solonti alias Taritza” néven említette.³ Domokos Pál Péter 1932-ben Bartis József öreg pusztinai kántor közlése alapján felsorolta az eklézsia fiókegyházait; Kisszoloncot 70 katolikus családdal említette.⁴ Lükő Gábor 1934-ben a falu 437 lakosáról és katolikus templomáról számolt be.⁵

Bákó megye földrajzi szótára a 19. század végén Kisszolonc kapcsán 115 családról és 357 lélekről ad hírt. A falunak volt akkor egy katolikus temploma és egy kocsmája. A szótár a falu állatállományát is felsorolta: 8 lovat, 173 szarvasmarhát, 6 sertést és 1 kecskét tett ki.⁶

Az 1992. évi népszámláláskor 979 lakosából 380-at, a lakosságnak mintegy 40%-át jegyezték be katolikusként, s közülük is csak 80-ra becsülik a magyar nyelvet beszélők számát.⁷ 2005-ben 126 család, illetve 384 lélek volt a katolikusok száma.⁸ Kisszalánc 2000 óta önálló plebánia. Van egy fiókegyháza (Kukujec) 138 hívővel. 2004-ben új templomot építettek Szent Szűz Mária Születése tiszteletére szentelve.

A falu román neve a magyar Tarca névből keletkezett.⁹ „Taráta” a román nyelvben korpát jelent, de ennek a falu nevével való összecsengése véletlen lehet. A csángó lakosság a román elnevezés alapján a Terice nevet is használja a település megnevezésére.

A lakók elmondása alapján a falu régi katolikus templomát Frumószáról hozták: ott 1935-ben lebontották a templomot, s faanyagát itt használták fel. A mai községközpont, Perzsol régen egy leégett erdő helyén volt (onnan származik a neve), s csak a kisajátítás után (1853) költözött le a völgybe, a mai helyére.

¹ Jerney, 1851. I. 209.

² Kovács, 1868. 52.

³ Gabor, 1996. 269.

⁴ Domokos, 1987. 228.

⁵ Lükő, 1936. 160.

⁶ Racoviță, 1895. 526.

⁷ *Moldvai Magyarság*. 2002. 3. sz. 17.

⁸ *Almanahul Presa Bună*. 2005. 338.

⁹ *Perzsol község monográfiája*. Kézirat. 1973.

A falu lakói régen földműveléssel foglalkoztak. Legjelentősebb termékeik a kukorica, a zab és a kender voltak. Ezenkívül káposztát, hagymát és burgonyát termeltek. Az áradások helyén és a földesurak földjein természetették a búzát. A falu földesurai Lazar és Niculeanu voltak. A falusiak jobbágyok (clacasi) voltak. A nagy népszaporulat miatt a föld nagyon elaprózódott. Cuza idejében földet osztottak. 4 ökörrészre 4 rúd, 1 ökörrészre 1 rúd kiosztott föld jutott. A múlt század 60-as, 80-as éveiben termelőszövetkezet működött itt: 20 hektáros gyümölcsösében almát, körtét és több szilvafaját (húsos, farkasmagos stb.) termeltek.

A kézműipar legfontosabb terméke itt a kerámia. A hajdani községközpontban, Banasinban és Kiszszoloncon is vannak fazekasok, kis számúak, de nagyon termékenyek. Földbe ásott és kövel kirakott kemencékben 200 edénynek jól befűtenek, a kemence száját betapasztják, az áttüzesedett edényt befojtják. Eladó edényt 50-100 szekérral is széthordanak innen.¹

A környék sós források és kőolajkitermelések vidéke. A 19. század végén még kutakból, vedrekkel merték ki a felszín közelében előforduló pakurát, amelyet sebek gyógyítására, bőrök tartósítására használtak fel. A kutak mélysége elérte az 50-100 métert is. A legmélyebb 117 méter. Vesszőkkel voltak kibélelve, és lóval járatták körbe a kutat, így emelték ki vedrekkel a nyersolajat. 1902-ben olasz-román kőolajtársaság vásárolta meg a területet, az ő kezükbe került a kitermelés. A férfilakosság több mint fele most is a kőolajkitermelésnél dolgozik. A legtöbb kőolajszonda a szomszéd falu, Câmpeni határában van.

Kiszszaláncon Kisboldogasszony napján, szeptember 8-án híres országos vásárokat tartanak.

Adatközlőink egy részének a névsora következik. Mindanyian hozzájárultak 1974. évi etnográfiai expedíciónk sikeréhez: Bartos István, Elek János – román nevén Ciobotaru A. Ion (64), Lupás József – román nevén Lupascu Iosif (69), Marian Constantin – iskolaigazgató (39), Spita Aurel – matematikatanár, Vasile Bujor – pap (72), Misil Petre.

¹ Kós et al., 1981. 144.

A falu fontosabb helynevei következnek. Dombok: Torca, Piszkos, Runcu, Gosa. Szénafüvek: La Curaturi, La Macinis. Erdő: Csiher. Patakok: Szolonc, Gosi patak. Egyéb: Bebenei, Falci, Curaturi, Cioata, Arinis, Peste Balta, La Han stb.

Klészse (Cleja)

Klészse egy Szeret-völgyi település a Klészse patak mentén, Bákótól 25 kilométerre délre fekszik a Szeret felé igyekvő jobb parti Klészse mellékpatakja völgyében.

A vidék magyar lakosságát már a 13. századtól jelzik az okiratok. Részesekként (răzeși) említik őket, vagyis földesúri birtokokhoz nem tartozó szabad földművesekként:¹ olyanokként, akik szabadon birtokolták, egymás közt elosztva művelték a falu határát. Ez is bizonyítja, hogy a falu lakói ősi telepések Moldvában – bár ezt a települést csak a 16–17. században említették: egy 1588. május 3-án Tatrosban kiadott oklevélben, ahol Ștefan din Clejât (Klészsei Istvánt) és fiait említették,² és ugyanilyen nevű ember szerepel Vasile Lupu 1630-ben keltezett *Hrisov* című adománylevelében.³

A település neve feltételezi kezdettől a katolikusok jelenlétét, ugyanis a „clesia” az eklészia népies rövidítése. Erdélyben gyakori volt, hogy az egyházaknak földet adományoztak. Vonatkozhat az elnevezés a plebánia (latinul *ecclesia*) tulajdonára, vagy a plebánia alkalmazottainak (pap, kántor) vagyonára is. Feltételezték, hogy Klészset az 1764 után kivándorolt székelyek alapították volna. Ezt megdönti egy oklevél adata is, amelyet 1640. augusztus 2-án kelteztek Jászvásárban, amikor Ștefan Clejanul (Klészsei István) szabadparaszt (răzeș) eladta Gheorghijă udvarmesternek Alsó-Klészse 1/4-ét.⁴

A falu Forrófalva filiájaként jelenik meg Zöld Péter 1781. január 11-én, Erdély püspökéhez, Batthyányi Ignáchoz címzett levelében,

¹ Domokos, 1987. 208.

² Coșa, 2001. 20. (*Catalog de documente din Arhivele Statului Iași. Moldova. Vol. I.*)

³ Duma, 2004. 5.

⁴ Gabor, 1996. 74. (*Catalog Documente Moldovenești. II. 297.*)

„Clésé” formában.¹ Zöld Péter 39 addig nem ismert falut említett meg, ezek közül Klézse a legjelentősebb.

A Bécsi Királyi Levéltárban őrzik a Moldvára vonatkozó egyik legfontosabb adatsort: az 1792-ben kiadott térképet és térképleírást. Találunk benne említést Klézséről, „Klescha” néven, de a település adatait a forrófalviakkal együtt mutatják be. Ez is magyarázatul szolgálhat arra, hogy mért nem említették korábban a települést: Forrófalva tartozéka volt.²

A 18. század végén a salcai kolostornak adták el. A 19. század elején összetűzésekre is sor került a szabadparasztkok és a birtokosok közt a határok kérdésében.

Gatti Vince, a misszió prefektusa 1800-ban, január vége és március eleje közt meglátogatta a moldvai magyarokat. A Rómába küldött jelentésében Clesia 251 családdal és 1448 lélekkel szerepel.³ A *Bujdosók naplójában* (*Condica Liuzilor*) 1803-ban Klézsén 104 bujdosót említettek, akik a határon túlról a birtokosok (bojárok és a kolostor) által hozott emberek voltak, akiknek felhasználták a munkáját bizonyos ideig.⁴ 1781-től rendszeres adóösszeírások voltak Moldvában (*Status Animarum*), ahol az olyan nevek, mint a Farkas, Benke, Petrás, Bilibók, Bálint, Mátyás, László, Bezsán, Kósa kétségkívülivé teszik a lakosság egy részének az erdélyi (székely – G. L.) eredetét.⁵

Jerney János Szent Ferenc tiszteletére épült templomát említette. „1000 katolikus lakosi tősgyökeres csángó magyarok. Oláh nyelvtől a nőnembeliek szerencsésen megóvódtak. Gyönyörű gyümölcsösökkel a házak körül, az egész pedig szőlőhegyekkel körítve. Felső-Klézse a Klézse pataktól északra Roznován bojár birtoka.”⁶

Románia nagy földrajzi szótára, melyet a 19. század végén adtak ki, Klézse 606 családfőjéről és 2529-es lélekszámáról tudósít. A lakosok között ekkor 2379 magyar, 91 zsidó, 51 román és 8 örmény található. Írni-olvasni csak 29 személy tudott a faluban. A lakosok között

¹ Péter Zöld, 2002. 55.

² Domokos, 1987. 105., *Topografische general Beschreibung*. 1792.

³ Iorga, 1901. I. 144–145.

⁴ Coşa, 2001a. 23.; Codrescu, 1892.

⁵ Uo. 22.

⁶ Jerney, 1851. I. 185.

volt 14 mesterember, 12 kereskedő, 3 iparos és 1430 földműves. Néhány család szalmakalapokat készített eladásra. A határban mészkövet fejtettek és mészégető-kemencék működtek. 607 ház volt Klézsén. A portákon összesen 355 lovat, 787 szarvasmarhát, 617 sertést, 308 kecskét, 786 juhot és 55 család méhet tartottak.¹

Az 1930. évi népszámláláskor Klézsén 1839 lakost írtak össze, de 1 kivétellel (akit magyarnak), mind románoknak jegyezték be őket.² Az 1992. évi népszámláláskor Klézsén, Somoskán és Kispatakon (Pokolpatak) együttesen 6702 lakost jegyezték be, ebből 6570 személy volt katolikus, 11 vallotta magát magyarnak és 305 csángónak.³ Klézsén 4331 lakos volt, ebből 4235 katolikus; közülük, Tánczos Vilmos néprajzkutató felmérése szerint, 3800-an beszélik a magyar nyelvet.⁴ A 2002. évi népszámlálás a község területén mintegy 200 fős lakosságnövekedést mutatott a 10 évvel korábbi helyzethez képest. Ekkor 6903 lakost és 6752 katolikust írtak össze, közülük ez alkalommal 108-an magyar és 305-en csángó nemzetiségűnek vallották magukat.⁵ Klézse faluban 2005-ben 1237 család, illetve 4123 volt a katolikus lakosok száma.⁶

Első templomát 1811-ben építették, majd 1850-ben fatemploma épült. 1906-ban felépítették ma is meglévő templomát, amelyet Assisi Szent Ferenc tiszteletére szenteltek fel. 1993-ban felépült második temploma is a budai falurészben, amely önálló plebániaragot nyert.

Klézse lakosai a 19. századig régi magyar nyelvjárást, az északi csángókéhoz hasonlóan beszéltek. Ettől kezdve azonban a szomszédos székely eredetű lakosság nyelvének hatására elhagyták a sziszegést, és átvették tőlük a székely nyelvjárás hangképzési sajátosságait.

Bákó megye földrajzi szótára, amely 1895-ben jelent meg, leírja, hogy Klézse faluban 384 családfő van és 1342 lélek él ott, mind magyarok.⁷ Egy romos állapotban lévő ortodox temploma volt a falunak,

¹ Lahovari et al., II. 1899.

² Maniulă, 1938. 30–31.

³ Uo. 11.

⁴ Tánczos, 2001. 164.

⁵ Hegyeli, 2003. 10.

⁶ *Almanahul Presa Bună*. 2005. 325.

⁷ Racoviță, 1895. 232.

Iorgu Anastasiu alapította 1847-ben, és egy katolikus temploma, amelyet a falu lakói építettek 1811-ben. A szótár megemlíti egy Klézse-Osebic falurészt is. Ez azonos lehet a Domokos Pál Péternél nem azonosíthatóként megjelölt Osebiți-cel, amelyet a 19. században említettek először. A szótárban Cleja Statului (az Állam Klézseje) néven az apácák birtoka is szerepel.¹

Ekkor a falu nagyobb birtokosának N. Drăgăianu számított: 127 hektár földje volt. A községnek volt még 140 hektár erdeje és 476 hektár termőföldjéből 197 hektár szőlőse, amely 1890-ben 2955 hl bort termelt. Ezenkívül 12 hl pálinkát és 202 hl borszeszt pároltak a faluban.²

Klézse lakosainak az alapfoglalkozása a földművelés, amely mellett fontos szerepet tölt be az állattenyésztés. Széles körben elterjedt a szőlőtermesztés. Kisebb mértékben gyümölcsstermesztéssel és méhészettel is foglalkoznak. Vannak a faluban kézművesek: szücsök, szűrposztókészítők, kovácsok, de legtöbbször famegmunkálók: ácsok, bodnárok, kádárok. Téglalap alakú hozományos ládákat is készítenek egyenes fedélel. Ezeket pácolják, majd mértani formákkal díszítik.³

Klészének festői fekvése van. 7 km hosszúságban nyúlik el a Klézse patak völgyében, mely nyugati irányból igyekszik a Szeret felé. Szőlők és gyümölcsösök keretezik. Három részből áll: Klézse, Buda és Alexandrina. Klézse részei: Alsó-, Felső-, Külső-, Kös-, Újklézse, Tyukszer, Alsó- és Felső-Buda. Hadd soroljunk fel ezután néhány helynevet. Hegyek: Bikkes, Gyümölcs, Törökhágó, Bagolyvész. Patakok: Nagy- és Kis-Klézse, Csigás, Sóskút, Háromárok. Források: Dióskút, Hidegkút, Csorgó. Szántók: Bikkes, Berszának, Csigás. Szőlősők: Nagymál, Kismál, Patyul. Legelők: Cigála, Nyomás, Futás, Szent László fája.⁴

Klészét a régebbi okiratok, könyvek is olyan moldvai magyar településként emlegetik, amely a legtitisztábban őrzi magyarságát. A 19. század végén *Románia nagy földrajzi szótára* a következőket írja:

¹ Uo.

² Uo.

³ Coșa, 2001a. 130.

⁴ Halász, 1986.

Bákó vármegye lakói legnagyobb részben románok, de találunk a földműves nép közt régi kolóniákat, melyek magyar eredetűek, és mai napig megőrizték magyar nyelvüket és katolikus vallásukat. Megtartották etnikai karakterüket olyan mértékben, hogy vannak egész falvak, csángó családokkal, ahol nem tudnak egyetlen szót sem románul, ilyen például Forrófalva, Klézse stb.¹

Gustav Weigand, a híres lipcsei tanár 1894 és 1902 között végzett moldvai tanulmányútról a *Fremde Elemente in der Moldau* című munkájában számol be. Felsorolja benne a Bákó vidéki falvakat, köztük Klézset is, és azt írja, hogy itt „a csángó dialektus köznyelv, az asszonyok vagy egyáltalán nem, vagy igen gyengén beszélnek románul”. „Ezen a vidéken, mint írja, a magyar nyelv használatára valóssággal kényszerítve volt.”²

A 19. század végén a jászvásári püspök még magyar körleveleket küldött a papokhoz. Kárpáti Grácián szabófalvi pap látott még ilyeneket 1906-ban néhány parókia levéltárában.³

A klézsei népiskolában a hittant magyarul tanították, egy kis füzetből, amely latin és magyar betűk tanítására is szolgált. Ezt a magyar olvasás tanítására szolgáló füzetet a jászvásári római katolikus püspök jóváhagyásával adták ki 1841-ben, a püspökség székhelyén, Jászvásárhelyt.⁴

1863-ban itt, Iaşiban kétnyelvű hittankönyvet adtak ki (egyik oldala román, a másik magyar) a csángómagyar gyermekek számára. A gyerekek ebből tanulták a hit igazságait egészen 1893-ig.⁵

Klézse román iskoláját 1865-ben alapították, magyarul nem tudó tanító vezette. A falusiak nem voltak hajlandóak gyermekeiket abba a román iskolába járatni, ahová az akkor még aktív magyar papot nem engedték be hittanításra. *Bákó megye földrajzi szótára* hírt ad arról, hogy tanulók hiányában az iskola 1890-ben megszűnt.⁶

¹ Domokos, 1987. 119.

² Domokos, 1987. 127. Weigand: *Fremde Elemente in der Moldau*.

³ Uo. 547.

⁴ Uo.

⁵ Uo. 132.

⁶ Racoviță, 1895. 233.

Klézsen magyar iskolát először 1948–1952 közt alapítottak. 1951-ben magyar iskolájában 160 tanköteles járt, és 4 tanerő működött. Iskola volt Alexandrina falurészben is 3 tanerővel, 82 tankötelessel, míg a budai falurészben román iskola működött, ahol 1 tanerő oktatta a magyart 98 tanulónak.¹

Közel fél évszázad múlva került ismét napirendre a magyar oktatás kérdése. 1996 óta folyamatosan, évről évre készültek a közjegyző előtt hitelesített szülői kérelmek a magyar oktatás bevezetése érdekében, míg a 2003–2004-es tanévben sikerült elérni, hogy bevezették a magyarórákat mint anyanyelvet, a különben román nyelvű állami iskolában.² Jelenleg több helyszínen is folyik magyar oktatás: az állami iskolában Somoskán és Budán, iskolán kívüli oktatásban Somoskán, Klézsen és Budán, a Szeret–Klézse Alapítvánnyal kötött együttműködés révén, Tyukszerben és az alapítvány székházában. A magyar nyelv oktatása mellett ének- és táncoktatás is folyik.³

Klézse az első olyan Bákó megyei falu, ahol csángómagyar nyelvű újság jelent meg. 1997 és 2000 között *Mi magunkról* és 2003 óta *Magunkról* címen adják ki a lapot, Duma András szerkeszti. 1999-ben létrejött a Szeret–Klézse Alapítvány, szintén Duma András alapította. Az alapítvány iskolán kívüli (főként magyar nyelvű) tevékenységeket szervez a diákoknak, és szociális problémákkal is foglalkozik. Székháza Buda falurészben található.

2001-ben a katolikus egyház a csángók románosítása érdekében létrehozta Klézsen a Dumitru Märtinaş Római Katolikus Szervezetet, amely a nép körében a csángók román eredetének tanát hirdeti.

E falu kapcsán meg kell említenünk a moldvai magyarság egyik kiemelkedő személyiségének, Petrás Incze Jánosnak a nevét. Ő volt a falu lelkipásztora 1843 és 1886 között (43 évig). A szomszédos Forrófalván született, majd Döbrentei Gáborral való ismeretsége révén a Magyar Tudományos Akadémiával levelezett. Szülőföldje néprajzának máig kiemelkedő gyűjtőjévé vált. Tanulmányozta a helyi népköltészetet, népszokásokat; több, mint 100 magyar népdalt (ezekből Domokos

¹ Orbán, 2004. 343–344.

² *MCsMSz évkönyv*, 2004. 63–64.

³ Uo. 66.

Pál Péternél 52-t olvashatunk)¹, találós kérdéseket, helyneveket, helyi sajátosságokat gyűjtött és közölt Klézséről és a szomszédos falvakból. Petrás Incze János példaképe lehet mindazoknak, akik tenni akarnak valamit népük felemelkedéséért és öntudatra ébresztéséért.

Kománfalva (Comănești)

Fontos stratégiai ponton helyezkedik el, ahol a Tatros a hegyszorosból kilépve a tágas Dormánfalvi (Dărmănești) medencébe jut, körülbelül félúton a hajdani magyar határ és Aknaváros közt. Ez a város kapuvárosnak számít. Itt ágazik el a Gyimesi-átjáróból az Onyest–Egyedhalma (Adjud) felé vezető útból a Mojnest felé haladó útvonal. Nemcsak földrajzi helyzetéből fakadó energiákkal rendelkezik, hanem természeti kincsekben is gazdag. A Kárpátok dús erdőségei mellett kőolajban és szénben is gazdag. Ez a medence a 19. században gyors fejlődésnek indult. A hajdani sokmagvú (polinukleáris) szétágazó falu tömörülő városias településsé vált. 1952-ben várossá nyilvánították.

Hajdan kun, majd székely település, most román többségű központ. Minden irányból érkeztek ide telepesek. A 17–20. század közt érkező magyar betelepülők jó része beolvadt a nagyobb számban idetelepedő románságba.

Kománfalva a medence északi települése az Aszó és a Tatros összefolyása alatt, ahol a folyó kilép a hegyek közül, a Gonca (Gonța) domb előterében, Bákótól 54 kilométerre, Mojnesttől 6, Dormánfalvától 9, Csíkszeredától 80 kilométer távolságra fekszik.

Neve a „kun” népnévből, annak román formájából, a „cuman”-ból származik.

Első okleveles említése 1465-ből, Ștefan cel Mare (Nagy István) vajda idejéből származik, amelyben megemlítik az azóta a városba olvadt Ürmös (Urmeniș) és Văsiești falvakat is.²

¹ Domokos, 1979. 1358–1380.

² *Cercetări*. 1980. 163.

Kezetben határvédő szerepe miatt fejlődött. Itt meg kell említsük, hogy a vándornépek az Ojtozi-szoroson át közlekedtek. A gyimesi út a 16. század végén vált ismertté, amikor örmények jöttek rajta Moldvából Erdélybe. Ez az út a 17. században vált törvényes átjáróvá, amikor 1626-ban határvárat építettek az erdélyi oldalon. A csiki vámot 1676-ban említették először. A gyimesi vár a 17. századtól látta el a határ védelmét. Azelőtt csak ösvény vezetett itt át, az Úz völgyén és a Gyimeseknél is. Főképp csempészek és menekülők használták, két végpontja Csíkszépvíz és a Tázló-völgyi Frumósza volt.¹

A város környéke gazdag történelmi emlékekben. Két népvándorlás kori temetőt is feltártak. Egyet a kománfalvi dombon, az aszóli szakadánál, másikat a közeli väsiești dombon. A kománfalvi dombon feudalizmus kori vár maradványai is láthatóak.² A vár a kelet felé terjeszkedő magyar várrendszer része lehetett a moldvai fejedelemség kialakulása előtti időkből. Jerney János leírta, hogy a 19. század közepén még régi katolikus kőtemplom nyomai is láthatóak voltak.³ Ez is a régi székely telepek tanúja.

A 16–17. században határvédő szolgálataikért cserében Kománfalva lakói is szabadparasztokká váltak (răzeș), uralkodói adományoknak köszönhetően szabadon birtokolhatták faluik határát. A 18. században a vidék összes települése jól szervezett részes falu volt.

Az 1828–1832 évi orosz térkép feltüntette a mai Kománfalva városnegyedeit: Comănești, Gloduri, Lăloaia, Leorda Alsólonka, Supán, Vermes. Ezek a hajdani faluk a Tatros alsó teraszán egyesültek.⁴

Gegő Elek 1838-ban megjelent moldvai utazásáról készült beszámolójában a következőképpen jellemezte: hosszan elnyúló helység a Tatros bal partján, amelynek a magyarok az alsó felét lakják. Néhányat meg is szólaltat közülük: „Nekem a nagyapám bújosott be Moldvába” (Csiki). „Én Székelyföldön születtem” (György István). „Mindenképpen jó volna állapotunk, csak papunk nincs. Az öregek

¹ Binder, 1974. 331.

² Cercetări. 1980. 163.

³ Jerney, 1852. I. 186.

⁴ Cercetări. 1980. 177.

gyónatlan mennek el. A magzatok kereszteletlenek. Ezen szobában jövünk össze olvasómondásra, liturgiára.”¹

Jerney János a 19. század közepén mint N. Ghica főnemes birtokát mutatta be, ahol 100 katolikus lakos a falu alsó részén elkülönítve él, s ahol új templomot építettek. A régi Komanesten kun–magyar eredetű részesek, szabadparasztok faluja volt, akik elrománosodtak. Martinotti, a jászvásári misszió prefektusa 1779-ben kelt levelében beszámol egykori katolikus templomának a nyomairól.² Kománfalva déli részén a katolikus templom a tatrosi útra néz, annak bal oldalán, a Tatros völgyében látható egy nagy kunhalom.³

A Jászvásárban a Guszti által 1842-ben kiadott *Geográfia*ban (*Dzseografia Nou*) feljegyezték e helyről, hogy a kunok székhelye vala, kiktől Moldva Kumánoának hívaték.⁴

Kovács Ferenc 1857. évi adatok alapján mint Dormánfalva fiókegyházát mutatta be, ahol 190 katolikus hívő és katolikus templom is volt.⁵

Sok bevándorló érkezett Erdélyből, akik külön telepeket alkottak, hogy a nagybirtokosok szolgálatába álljanak. A katolikusokról az átutazó idegenek tudósítottak. Így Volponi Keresztelő János Brassó felé haladtában 1693-ban meglátogatta a „comanestei” katolikusokat.⁶

Az 1850–1857 közt a katolikusokról megjelent statisztikák két települést említettek a mai Kománfalva területén: Comăneștit és Podeit. A pusztinai plebánia 1840. évi *Status animarum*ában a következőképpen jellemezte: „Nagy ortodox község Ghica birtokán. A katolikusoknak kántoruk van, és most építenek templomot Szent Rafael arkangyal tiszteletére. Ez a templom a temető övezetében a mai templom szomszédságában az út másik oldalán épült.”⁷

Nyomon követve az újkori katolikusok kománfalvi betelepődését megállapíthatjuk, hogy három hullámban érkeztek. I. A 17–18. szá-

¹ Gegő, 1838. 156.

² Jerney, 1851. 186.

³ Uo.

⁴ Purcaru, 2000. 13.

⁵ Kovács, 1868. 52.

⁶ Purcaru, 2000. 13.

⁷ Uo.

zadban Erdélyből érkeztek, főleg a Székelyföldről: mind a Gyimesi-, mind az Úzvölgyi-átjárón keresztül. 2. A 19–20. században, amikor Ghica földesúr birtokain megkezdődtek az intenzív erdőkitermelések és bányaművelések, főképp az I. világháború után Ghica területet is adományozott a katolikusoknak. A II. világháború után sokan visszatértek, mások ortodoxoknál kereszteltek, kevesen maradtak katolikusok. 3. A harmadik hullámban jórészt fiatalok érkeztek Pusztináról, Frumószáról, Csügésről és a Bákó vidéki falvakból 1960–1980 közt, akiknek az állam lakást és munkát biztosított a petróleumiparban, bányákban és más ipartelegeken. Most fordított folyamat játszódik le, miután megszűntek ezek a munkalehetőségek: sokan hazatelepdednek régi faluikba.¹ A 19. század végén megjelent *Bákó megye földrajzi szótárában* részletesen bemutatják: két temploma volt, egy katolikus és egy ortodox. Utóbbit a Ghica család építette 1790-ben. Katolikus templomát 1872-ben egy lippai bárónő, Carlotta Keminger restauráltatta. 188 család, illetve 653 lélek élt az akkori Kománfalván. 77 lovat, 557 szarvasmarhát, 208 sertést és 166 kecskét tartottak. Sok vízfűrésze volt, s a galaci Goetz Részvénytársaság termelte ki az erdeit. Nagy épületeket építettek, fűrészüzemet alapítottak. Megemlítette kőolaj- és széntelepeit is. A község 3486 lakosából 260 volt magyar, 3225 román (1 főt nem tudunk). Foglalkozásuk alapján 850 földműves, 38 kézműves, 56 iparos, 56 kereskedő, 46 szabadfoglakozású, 250 munkás és 45 szolgáló volt. 50 pakura- és egy ozokerit-előfordulást említett. Ezenkívül díszköveket is bányásztak.² A község 1759 juha 2600 kilogramm szálás gyapjút és 404 kilogramm finom gyapjút adott.³

Az 1902. évi sematizmus szerint Dormánfalva fiókegyháza volt 102 katolikus lakossal.⁴ Weigand Gusztáv, a tudós lipcsei nyelvész, tanár 1894–1902 közti tanulmányútjáról beszámoló munkájában *Fremde Elemente in der Moldau* címen a csángókról is megemlékezett. Szerinte Comăneștin 650 román és 250 székely élt.⁵

¹ Uo.

² Racoviță, 1895. 236–237.

³ Uo.

⁴ Auner, 1908. 82.

⁵ Domokos, 1987. 125. Forrás: Weigand: *Fremde Elemente in der Moldau*.

Az 1930. évi népszámlálás idején 1428 lakosából 172 volt katolikus, akik közül 80-an magyar nemzetiségűnek, 72-en magyar anyanyelvűnek vallották magukat.¹

1977-ben a városnak 17 052 lakosa volt.² 1992-ben a városnak 25 020 lakosából 1577 volt katolikus, akik közül 200-an ismerik és beszélik a magyar nyelvet.³ A 2002. március 18-i népszámláláskor 21 644 lakosából 1364 volt katolikus, 69 vallotta magát magyar nemzetiségűnek, 395 cigánynak, 9 németnek stb.⁴ 2005-ben 236 családot, illetve 848 lelket tartottak nyilván mint katolikust.⁵

A városiasodás főleg a település központi negyedeit alakította át. A régi Kománfalvi negyed, ahol a kereskedelmi funkció uralkodó, sűrűn

¹ Domokos, 1987. 169.; Manuilă, 1938. 537, 32–33.

² *Cercetări*. 1980. 177.

³ Tănezos, 2001. 266.

⁴ *Anuarul Statistic al Recensământului Populației*. 2002. Anexa 4.

⁵ *Almanahul Presa Bună*. 2005. 321.

beépített. Másik városias negyede az 1920 után beépített part menti lapályon (Zăvoi=Berek) van. Itt 3-4 emeletes tömbházak és villa típusú épületek uralkodnak. Az ezt körülvevő övezet külvárosi jellegű, mint a Supán, Leoaja, Leorda negyedek egy-egy központi rész körül, míg a külvárosok: Vermes, Glodur, Podej, Padina megőrizték falusias jellegüket.

Kománfalva, amely jelentős bányászati, erdőgazdálkodási központ volt, ma hátrányos (kedvezőtlen) övezetnek számít. Legnagyobb ipari vállalata a Faipari Kombinát, amelynek keretében 4 gyár működik: hajlítottbútor-gyár, PFL- (farostlemez-) és fűrészgyár. Nemrég még 5000 munkást foglalkoztatott. Jelenleg 300-an maradtak. Szénbányái 1828 óta működnek. Legutóbb 11 szénbányájából 9-et bezártak.

Kománfalva mai lakói a fakitermelésben, fafeldolgozásban és a bányaiparban dolgoznak. 50 kőolajszondája és ozokerit-előfordulása van. A Tatros teraszain gabonaföldek, szőlősök, és gyümölcsösök vannak. A mezőgazdaság másodlagos jellegű, csak a túlélést biztosítja. Legfőbb termékei a kukorica, a rozs, kisebb mennyiségben burgonyát, babot, kölest és zabot is termesztenek.

Első katolikus templomát 1840-ben építették a Ghica bojár által temetőhelynek adományozott területen.¹ Ezt 1872-ben a lippai Kreminger báró felesége, Karolina Kreminger (született Beneventi) restauráltatta. Kőtemploma 1925-ben épült, és páduai Szent Antal tiszteletére szentelték fel. Más forrás szerint 1940-ben az erdőkitermelő vállalat, a Goetz Részvénytársaság egyik alkalmazottja, Krajewszki építette.² Az 1940. október 10-i földrengés következtében a tornya leomlott, amelyet 1997-ben építették újjá az eredeti terv szerint. 1997 óta önálló egyházközség. Hozzátartozik Vermes falu mint fiókegyháza.

Még megemlítünk néhány helynevet: Lapos, Leloja, Széles, Láb, Száraztó, Gonca (hegyek), Ürmös, Aszó, Supán, Lăloja, Csobánás, (patakok), Aszói Szakadás, Vermes, Alsó Lonka, Szupán stb.

¹ Révai új lexikona. XII. 160.

² Gabor, 1996. 76.

Korhána (Corhana)

Korhána kis falu az északi csángó tömb peremén, ahol a magyar nyelvűség is kiveszőfélben van, de ahol még számos hagyományt őriznek eredetükről.

A Román vidéki csángó települések nagy része a Moldva és a Szeret folyók közén és a Szeret bal partjának a szomszédságában sorakozik. A Moldva folyót csak néhány település lépi át, mint a Korhána és Tupilác, valamint a Moldván túli települések csoportjába tartozó néhány távolabbi falu, mint Borgován, Talpa, Dávid, Velény, Breáza stb. Ezek közül csak az első kettő tekinthető a csángó tömbhöz tartozóknak. A többiek szórványokként foghatók fel, moldován környezetben.

Korhána Szabófalva egyik kirajzása, a Kelgyesztel szemközti völgyoldalon, a Moldva felső teraszának a peremén, a Moldva jobb partján, Románvásártól 114 kilométerre nyugatra, Román Musát várától északnyugatra 8 kilométerre, a Románvásár–Karácsonykő (Piatra Neamț)-útvonal közelében. Korhána Dulcești község faluja, attól 3 kilométerre északra, s a völgyben Roșiorival szomszédos.¹

Korhánát a 18. században említették először egy 1790-es bécsi német kéziratban, amelyet a Bukaresti Román Akadémia könyvtárában fotokópia formájában őriznek.² A legenda szerint a település sokkal régebbi, s feltételezik, hogy Ștefan cel Mare (Nagy István) vajda vándorlásai során falujukban is megpihent. Kezdetben egy kis tisztás közepén nőtt nyárfa árnyékában egy fogadó állt, ahol egy szorgalmas és jó parasztlány élt. Róla nevezték Csorána nyárfájának, s ebből származna a falu neve is.³

¹ Lükő: *A moldvai csángók*. 1936. Itt jegyezzük meg, hogy Lükő az Adattárában összesen három Korhán (Corhana) elnevezésű, magyar lakosságú települést említ. Az általunk bemutatott Román megyei falu a 298. számot kapta. A 173-as számon egy Bákó megyei, a Szeret jobb partján levő hasonló nevű falu szerepel. Ebben 1912-ben 322 magyar lakos élt, 1930-ban pedig, mint azt Manuilától olvashatjuk (1938. 536, 30–31.), 452 lakosból 406 volt katolikus és 401 magyar anyanyelvű. Végül volt egy Corhana la Moara (a Malom melletti Korhána), elpusztult település. (Lükő, 1936/2002. 205, 231, 237.) Lükő, 1936. 165, 172–173.

² Lungu, 1995. 12.

³ Uo.

Nevének eredetére két valószínűbb magyarázat is van. A román nyelv értelmező szótára szerint a „corhana” szó tönkrement, lepusztult, nehezen járható völgyoldalt jelent, ami megfelel a falu tényleges helyzetének.¹ A másik magyarázat a nép körében élő kis történet, amely szerint egy Korhána nevű öregember, aki újévet köszönteni és kéregetni jött, a kellesténél többet ivott, és hazatéréskor egy farkasverembe esett, ahol már volt egy farkas, s reggelre csak csontjait, húscsátokat és ruhafoszványokat találtak utána. Róla nevezték volna el a falut.²

A falu lakói a 18. század második felében Szabófalváról jöttek, akik a rosiori bojár birtokán dolgoztak. A mai falutól 3-4 kilométerre volt a telepük, amelyet „Feles”-nek neveztek, ugyanis részibe (felesbe) művelték a földeket.³

Miután egyszer szörnyű pestisjárvány pusztított a telepen, szigorú intézkedést léptettek életbe. A falut felégették, és lakói átköltöztek a település mai helyére. Felesnél temetőt is felfedeztek, amelyet Al Săbăoanilornak („a szabófalviaké”) neveztek.⁴

1801-ben említették katolikus lakóit, a Moldvai Uralkodói Tanács határozatában, amelyben a hívőknek a pap részére való hozzájárulásáról van szó.⁵ A moldvai Misszió 1850. évi sematizmusa szerint 170 személy élt Korhánán, s nem volt templomuk. Használt nyelvként megjelölték a német nyelvet is, ami a Bozieni telep német hagyományára utal, amely azóta eltűnt.⁶ A Misszió 1874. évi sematizmusa „Corcanum” néven említette, az Úr Anyja hét fájdalma tiszteletére felszentelve, amelyet 1869-ben építettek.⁷

Román megye földrajzi szótára szerint, amely a 19. század végén jelent meg, 216 lakosából 60 család, illetve 140 lakos volt magyar. A magyarok a szabófalvi katolikus plebániához tartoztak.⁸

¹ *Dicționar explicativ a limbii române*. 1996. 227.

² Lungu, 1995. 12.

³ Gabor, 1969. 158–159.

⁴ *Arhiva parohiei catolice Pildești*. Dosar 2/1974. f. 20.

⁵ Gabor, 1996. 77.

⁶ *Arhiva parohiei catolice Pildești*. 20.

⁷ Gabor, 1996. 77.

⁸ Condrea, 1991. 38.

Az 1902. évi sematizmus 175 főben jelölte meg Korhána katolikus lakóinak a számát.¹

N. Ciocan 1903-ban 172 lakosát és 42 családfőt említett, akik közül 8 gazdag, 18 középgazdag, 6 szegény család és 10 özvegy volt, akiknek nem volt földjük. A lakosság 32 férfiből, 46 nőből, 54 fiúból és 40 lányból tevődött össze.²

Az 1930. évi népszámláláskor 410 lakosából 348 (85%) volt katolikus.³

Domokos Pál Péter 1932-ben meglátogatta, de sem magyarul beszélő falusit, sem a falu temetőjében magyar feliratú sírkeresztet nem talált.⁴

A II. világháború előtt 113 család, illetve 498 katolikus lélek élt itt.⁵ 1957-ben 131 család, illetve 583 lélek,⁶ 1971-ben 200 család, 750 lélek, majd 2001-ben 231 család, illetve 609 katolikus lélek élt a faluban. Ezenkívül a község másik két falujában is volt néhány katolikus személy. Így Dulcestben 10-en, Rosioron 4-en.⁷ 2005-ben 236 család, illetve 609 katolikus lakosa volt.⁸

Első kápolnáját 1874-ben építették a völgyben a Balta lui Papură (Kákás Ingovány) nevű helyen. Ez a kápolna kicsi volt és hamar megromlásra indult.⁹ 1900-ban új templomot építettek a hívők költségén a szabófalvi pap segítségével. Ezt az Istenanya hét Fájdalmának a tiszteletére szentelték fel, és a Szent Kereszt utáni első vasárnap ünnepelték.¹⁰ 1948-ban új templom építéséhez kezdtek, majd 10 év után folytatták, és 1961-ben fejezték be betonlappal, téglafallal és bádogtetővel. 29,5 méter hosszú, 17 méter széles. A templomhajóból a bejárat felett kis torony emelkedik. Van három harangja: 250, 60 és 40 kilogrammosok. Új orgonája és oltára van. 1988–1992 közt megújították.

¹ Auner, 1908. 61.

² Ciocan, 1924. 55.

³ Domokos, 1987. 251.; Manuilă, 1938. 705, 368–369.

⁴ Uo. 250.

⁵ Moraru et al., 2002. 227.

⁶ Uo.

⁷ Uo.

⁸ *Almanahul Presa Bună*. 2005. 322.

⁹ Moraru et al., 2002. 225. Forrás: *Arhiva Episcopiei Iași*. Dos. 5/ 1948.

¹⁰ Ciocan, 1924. 55.

Korhána 200 évig volt a szabófalvi plebánia fiókegyháza. 1957-től a kelgyeszti egyház fiókja, majd 1990. január 4-e óta önálló plebánia. 390 családot, 1300 lelket szolgál ki a kinevezett pap, orgonista és gondnok.¹

Kotnár (Cotnari)

Kotnár régen vásárhely volt. Népessége évszázadokig zömmel katolikus magyarokból és szászokból állt. Őseik honosították meg a szőlőtermesztést Moldvában – a legendás hírvű kotnári borok például a magyarországi tokaji szőlő Moldvába telepítése és akklimatizációja révén keletkeztek. Kotnár lakossága jelentős szerepet játszott a tartomány gazdasági és művelődési életében. A 17. század második feléig Moldva leghiresebb katolikus központja volt. A településen a magyar nyelv ismerete ma már a múlté, a nép csak emlékét őrzi eredetének.

Kotnár a Bahlui egyik mellékpatakának a völgyében, a Dealul Mare (Nagy Domb) délkeleti részén található. Ma falu, községközpont. A Paskánt Herlóval összekötő út mentén fekszik. Körülbelül 10 km távolságra van Herlótól és 56 km-re Iaşitól.

A 14. században keletkezhetett; Moldva régi települései közé tartozik.

Keletkezése legendáját Bandinus a következőképpen írta le 1648. évi jelentésében: „Nevét a moldvai szőlők első ültetőjéről kapta. Régente ugyanis e tartomány Magyarország királyának adót fizetett. Történt egy időben, hogy e tartomány vajdája Budára utazott a királyhoz, ahol a kiváló magyar borokat megízelve fájjalta, hogy az ő egyébként nagyon termékeny tartományában bor nem terem. Azért a királytól egy embert kért, aki a szőlőültetést kiválóan értette. Meg is kapta egy Gutnar nevű német személyében, aki a vajda meghagyására bejárta az egész tartományt, melyben szőlőültetésre eléggé alkalmas hegyeket és dombokat talált. De mindenek elébe helyezte ezt a helyet [...] a jó bor reményében szőlővesszőket ültettek, kunyhókat építettek

¹ *Arhiva Episcopiei Iași. Arh. Par. Corhana 1/1990.*

itt, és a helyet megtalálójáról Gutnarnak nevezték el.” Így keletkezett a Kotnár név.¹ Iosif Gabor szerint a név román eredetű, és a „cătun” („házcsoport”) szóból származik és „cătunari” („tanyasiak”) jelentésű.²

Oklevélben 1448-ban említették először a települést vásárhelyként, Kotnár néven.³ 1453-ban Kotnarea, 1589-ben Kotnár.⁴ Reymondi Cotnar, Bandinus Kuthnar néven említette. Azóta a mai névformát használják a település megjelölésére: Kotnár, Kotnar, Cotnar.

A történelmi okiratokban számtalanszor előfordul a neve. A 15–16. században Moldva első városa volt híres várnagyokkal (porkolábok). Számos vezetője a vajda mellett főtisztséget viselt. Alexandru cel Bun (Jó Sándor) vajda idején a fejedelmi pohárnok tisztsége is Kotnárral volt összefüggésben.

A *Szebeni eseménynaptár*ban megemlégették, hogy 1420-ban a Magyarországról és Csehországból elűzött husziták Moldvába mentek, s ott Moldvabányán és Kotnárrban telepedtek le a németek, a magyarok pedig Forrófalván, Bogdánfalván és Bákóban.⁵ Ebből arra következtethetünk, hogy a katolikusok már a 14. században is ott élhettek, mert a husziták a katolikus telepeket célozták meg. A husziták után protestánsok is érkeztek Moldvába, akiket Despot vajda (1561–1563) támogatott, de nemsokára Petru Şchiopul (Sánta Péter) 1588–1589-ben elűzött az országból. Ezért Paolo Bonnici szerzetes 7 évi munkája után, 1631. július 28-án visszatértek a katolikus hitre. A meghódolási szerződést 12 polgár és a várnagy aláírta, és rajta van a vásárhely pecsétje is. VIII. Urbán pápa 1632-ben a San Angeló-i kastélyban olvasta fel a behódolási iratot, s a Szent Kongregáció válaszát Kotnárrban ünnepek alkalmával olvasták fel, mint valami szent iratot.⁶ Ebből is látható, hogy Kotnár meghatalmazott ranggal rendelkezett katolikus vallási ügyekben, s innen irányították a katolikus templomok szervezését egész Moldvában. Ezért is 1642. november 6-án itt szervezték meg

¹ Domokos, 1987. 413. *Codex Bandinus*.

² Gabor, 1996. 78.

³ Costăchescu, 1931–1932. II. 631.

⁴ Hurmuzaki, I. k. 2. rész. 1887. 108.

⁵ Timon, 1754. 4, 21.

⁶ Gabor, 1996. 79. (Forrás: Hurmuzaki: *Documente*. 1894. VIII. 427–429.)

a zsinatot, s 1620-ban az ideiglenes uralkodó, Gaspar Graziani kérte a Propaganda Fide Szent Kongregációját, hogy szervezzenek egy új püspökséget is Kotnáron.¹

Már az első katolikusokról kiadott jelentések szerint a temetőben lévő fatemplom mellett még 3 templom volt Kotnáron, egyikük (a nagytemplom) gótikus stílusban épült, amelynek a romjai még ma is láthatóak. Mivel nem sikerült a papi képzést Kotnáron megoldani, sok fiatal külföldi iskolákban tanult, akik aztán visszatértek Moldvába.

Egy 1587. szeptember 5-én kelt adománylevelében megemlíti katolikus templomát, valamint szász és magyar lakóit, akiknek iskoláik voltak. 1599-ben még egy temploma épült; az erdélyi származású Gevert Dániel szentelte fel.² 1629-ben a bákói püspök szentelte fel az egyik oltárt Mária tiszteletére. A románoknak fatemplomuk volt.

1606-ban Kotnár lakói majdnem mind katolikusok voltak. Többségük magyar, de voltak köztük gazdag szászok is. 1631-ben olyan papot kértek, aki magyarul és németül is tud.³

A fejedelmi írnokokat és titkárokat a kotnáriak közül választották, mert ők egyaránt ismerték a magyar, a német és a latin nyelvet. Ezeket a nyelveket tanították a kotnári iskolákban (Quirini erről is ír jelentésében).⁴

VI. Gergely pápa az olasz Candiai Bernardino Quirinit nevezte ki bákói püspöknek 1590-ben. A pestisjárvány és a tatárbetörések utáni zavaros helyzet következtében Quirini csak 1597-ben jutott el Moldvába. Bejárva egyházmegyéjét, Kotnáron 198 családot, illetve 1083 katolikus magyar és szász hívet talált. Papja erdélyi volt, Dániel nevű. Quirini Kotnáron találta az egyetlen iskolát. Elman Péter volt benne a tanító, magyarul és latinul oktatta a magyar és szász gyermekeket.⁵

Míg Moldvában a cirill betűket használták, a kotnáriak okiratai latin betűkkel készültek. 1688-ban az a Bakucz János volt Kotnár papja, aki később Moldva vikáriusa lett.⁶ Vito Piluzzi, Moldva apostoli viká-

¹ Gabor, 1996. 79.

² Domokos, 1987. 541.

³ *MCSM. Okmánytár* I. 1989. 166–169.

⁴ Călători, IV. 1972. 40.

⁵ Uo. 39–40.

⁶ *MCSM Okmánytár*. 1989. II. 781.

riusa úgy találta, hogy a moldvabányai mellett a kotnári templom a legszebb, „...míg a plebánia olyan gazdag, hogy a románai és a szucsávai plebánosok szőlőit is ők gondozzák”¹

Feljegyzésekből tudjuk, hogy ezt a templomot 1682-ben, 1714-ben, 1803–1805 közt, majd 1850-ben is renoválták, de 1873-ban egy újabb tűzvész után csak a falai maradtak épen.²

A következőképpen írta le Kotnárt Diodat Péter szófiai érsek a moldvai vizitációjáról szóló, 1641. október 8-án kelt jelentésében: „Egy dombok közt elterülő völgyben, egy halfajokban gazdag tó felett fekszik. Sok szőlőskertje van, ugyanis ez a vidék termeli a legjobb bort az országban. Az uralkodók és a bojárok szőlői is ott vannak. Szőlőérés idején az egész lakosság oda megy ki szüretelni vagy bort vásárolni. Gyümölcs is bőséggel terem itt, különösen egy szilvafajta, amely egészen télig a fán marad. 494 katolikus fő van itt, 380 felnőtt és 114 gyermek, szászok és magyarok.”³

Bandinus szerint a város kötemploma a szépek közt is a legszebb. Oltárát 1619-ben szentelték fel a Szent Szűz tiszteletére, a másodikat a Szentháromság, a harmadikat Szent Katalin mártíromságának tiszteletére. Az evangélium falán, az oltár előtt fából készült festett szószék van, míg a másik oldalon boltozatos sekrestye. A toronyban három harang van és a toronyóra. A templom körül van a bekerített temető és a plebános által lakott épület. A kántori lak a temetőben van. A templomot (tömjén, gyertya stb.) a szőlősök jövedelméből tartják fenn, amelyeket a kurátorok gondoznak.

Szent Zénó és Szent András apostol elvtársainak az ereklyéi, Szent Vince mártír csontjai a templomban voltak, Szent Katalin ereklyéi, Szent Valentin csontjai és a 11 000 szűz hamujából egy kevés ugyan-csak.⁴

Bandinus a szőlők leírásánál néhány helynevet is megemlít. A templomnak 8 holdja volt a Város hegyén. A magyarok szőlői a Szamár hegyen (in monte Samar), a Kevély, a Poloska és a Hurubas he-

¹ Domokos, 1987. 541.

² Domokos, 1987. 541–542.

³ MCSM Okmánytár I. 1989. 217–218. Forrás: *Arhivo Storico*. XXI. 3–33.

⁴ Domokos, 1987. 415. *Codex Bandinus*.

gyen terültek el. Présházaiak a városban voltak. A László és a Csombrics hegyen is voltak szőlők.¹

Ugyancsak Bandinus közölte a papok névsorát. Megemlítjük közülük Galambos, Andrei Szüle, Petrus Lukács, Ioannes Darvas, Ioannes Siculus, Iaedrus Gáll, Marcus Marti, Martinus Orbán, Gregorius Gecző, Nicolaus Miklós, Iacobus Tálos, Blasiu Biszek, Michell Antal és Michell Róka nevét.²

Gheorghe Ungureanu neves iási történész a következő módon foglalta össze a magyarok és szászok szerepét a szőlőművelés felvirágoztatásában: „Miután elterjedt a szőlőhegyek termékenységének és a borok jó minőségének a híre, messze földről és idegen országokból jöttek olyanok, akik hozzáértésükkel hozzájárultak a borok minőségének a feljavításához. Őket bízták meg a szőlősők és a fejedelmi borpincék gondozásával. A szász és magyar telepések hozzáértő szőlőművesek voltak, akik ismerték a szőlészet csínját-bínját.”³

A város vezetésében és a tanácsban magyar, szász és román polgárok együttesen vettek részt. A szászok, bár kevesebben voltak, ám nagyon gazdagok, fontos szerepet játszottak a tanácsban. A polgármestert soltésznek nevezték (városbíró), de német adománylevelekben előfordult a geréb és a gróf elnevezés is. 1556-ban Tamás volt a geréb (Tomash groff am Kottsnerberg).⁴

A soltész vezette 12 polgárból álló tanács mellett részt kért a vezetésből a porkolábnak nevezett várnagy is, a fejedelmi hatalom képviselője. A fejedelmi pincemesterrel együtt részt vett a vásárhely irányításában. A városban a magyar, szász és román soltészek váltották egymást. 1598-ban a soltész neve Jancsi volt, 1610-ben Alzner, 1613-ban Simon, 1623-ban Dumitru. Ez utóbbi valószínűleg román volt.⁵ Egy 1680-ban keltezett dokumentumban a román ortodox tanácsosokat cirill betűkkel jegyezték be, a katolikusokat latin betűkkel.

Despot vajda a Kotnári Latin Kollégium élére 1562–63-ban Iohan Sommert, egy német humanistát, a fejedelmi udvar titkárát nevezte ki.

¹ Uo. 415–416.

² Uo. 447–448.

³ Ungureanu et al., 1971.

⁴ Binder, 1982. 118.

⁵ Uo.

Az 1899-ben kiadott földrajzi szótár szerint Kotnárt 423 család és 1588 lélek lakta. Nagy részük szőlőműveléssel foglalkozott. A román iskolát 1859-ben alapították, és 42 tanulója volt. A szótár tanúsága szerint a városnak régi ortodox temploma volt a völgyben, Kotnár torka közelében. Nagy István vajda idejében építették. Régi katolikus temploma romos állapotban volt, 1873-ban le is égett. Ez a templom a Chiskov és az Ineamânu dombok közti völgyben állt. A településnek volt egy kápolnája is, Grigore Radu szerzetes építtette 1886-ban. Ezt 40 pogon szőlővel együtt (1 pogon = $\frac{1}{2}$ ha) felajánlotta a neamți klostornak, de az nemsokára az állam tulajdonába került.¹

Grigore Tocilescu több latin feliratú, kőből készült síremléket fedezett fel itt, ezek közül a legrégebben 1588-as évszám áll. A még megmaradt pincék közül kettő az ortodox templom szomszédságában, az út szélén található. Hosszúságuk 45 méter, szélességük 5. A pincék magassága a 19. század végén a 2 métert is elérte. Azt tartja a legenda, hogy Nagy István vajda építtette ezeket az ortodox templommal és a ma már nem létező palotával egy időben. A Völgy (Valea) és a Domb (Dealului) falurészek területén most is láthatóak ezeknek a pincéknek és más épületeknek a kőalapjai.

A vásárhely hajdani létét igazoló bizonyítékok közül a földrajzi szótár felsorolt még néhány uralkodói adománylevelet, és bemutatta közülük a Racovița Mihály által kiállítottat. A világ teremtésétől számított 1716-ik év február 22-én keltezett levél eredetiben megőrződött. Felten Sasul pincemester utódait, Ursolát, Grigore Sasul feleségét, valamint Varvarát és Ana Iosaphot, Felten Sasul dédunokáit erősítette meg e levél a fenti őstől örökölt birtokukban. „Az ő ősüknek, Felten Sasulnak egy halastava és egy malomhelye volt Bahlui mellett Kotnár vásár határában, és egy kaszálója, ugyanannak a halastónak és lápnak a környékén.”²

A híres vásár hanyatlásáról Nicolae Iorgánál olvashatunk, az 1918 előtti Romániát leíró munkájában: „300 évvel ezelőttig itt szép, gazdag és népes vásárhely volt, szászok és néhány, még Moldvánál is régibb magyar élt benne. Központjában óriási templom állt. Despot

¹ Lahovari et al., II. 1898. 701.

² Uo.

vajda emeltette, aki ezekből a törvénytisztelő katolikusokból hozzá hasonló lutheránusokat akart faragni. 100 évvel ezelőttig még léteztek a régi városiak utódai, nagyon gazdagok, akik latin betűkkel írták a nevüket. Volt egy soltész (városbíró), voltak városi polgárok (tanácsosok), egy porkoláb (vármagy), pincemester, s annyi tehetős ember, mindnek neve és vagyona volt. Büszkén mutogatták a La Piscup és Vajdáé nevű dombokat, ahol Moldva legjobb borait készítették, azokat, melyek sűrűségükkel és erejükkel ámulatba ejtették az idegeneket. A 30 évvel ezelőtti, 1873. évi nagy tűzvész betörte Despot templomának az ablakait, megsemmisítette a farészeit, megrepszttette vastag falait, és ledöntötte a masszív torony tetejét.

Az új katolikusok kevesen vannak, és szegény emberek. Nádfüdeles kunyhókban élnek, és nem merészték a múltat feltámasztani, amely halott maradt büszke emlékében is. Csak a szőlők teremtek még a dombokon, az államnak, amely elvette a kolostorok és a iași, herlói zsidó kerekedők, néhány szerencsésebb, szorgalmasabb ember vagyonát. Jött aztán a filoxéra, mint egy Istentől jövő átok, és gyökerelenítette a jótevő szőlőket. Amerikai szőlővel újratelepítették a szőlősöket, de nem sikerült megújítani a dicső hagyományokat.

A községházán és néhány vezető lakásán kívül Kotnár falu zegzugos keskeny utcái nem tudnak mást mutatni, mint nyomorúságos házacskákat, egyetlen említésre méltó gazdaság nélkül.”¹

A város ezredfordulón is álló temploma 1985-ben épült, a Szent Kereszt felmagasztalására szentelték fel.

1930-ban Kotnáron 218 katolikust számoltak össze, közülük 58-an vallották magukat magyar eredetűnek.²

1976-ban Kotnár községnek 9700 lakosa volt, részben magyar származású katolikusok. A községhez több falu tartozott: Hodora, Horodiștea, Bahlui, Valea Racului, Cirioaia, Lupăria, Herceni és Făgă. 1991-ben 8068 személy élt itt.³

A 2002. évi népszámláláskor 7948 lakosa volt.⁴

¹ Iorga, 1972. 252.

² Domokos, 1987. 252.; Manuilă, 1938. 644, 246.

³ *Micul Dicționar Enciclopedic*. 1978.

⁴ *Anuarul Statistic al Recensământului Populației* 2002. Anexe. 41.

2005-ben 110 család, illetve 293 katolikus lélek élt Kotnáron.¹ 1946 óta újra plebániaközpont.

Kotumba (Cotumba)

ATatros völgye a székelység régi szállásterülete volt. Ennek az emlékét főként a helynevek őrzik. Mai katolikus lakói nagyon rapszodikusán hol megjelennek, hol eltűnnek a munkalehetőségek függvényében. Katolikusok okiratokban való szerepeltetése főleg a Tatros szemközti oldalán lévő Simbriában volt gyakori. Itt éltek nagyobb számban.

Kotumba a Tatros völgyében, Brusturoasa és Ágas közt a folyó jobb partján, a Kotumba patakkal való összefolyásánál Bruszturószától délre 3 és fél kilométer távolságra található. Itt húzódik a Cotumba (Kötömb) hegyvonulat, amely a határtól kezdődik, érinti a Cserebükk hegységet, majd északnyugat felé folytatódik a Csügés és a Şulţa (Sulca) patakok közt.

Van egy ortodox temploma, amely régen remetekolostor volt. Néhány szerzetes alapította. Eleinte fából volt, majd 1766–1773 közt kőtégla templomot építtetett Krupenszki országbíró. A szerzetesek elhagyták ezt a kolostort, majd apácák jöttek, de ők is elhagyták, így világi templom maradt.² A templom a Cutumba (Kötömb) hegy lábánál épült. Innen származhat a patak s a település neve is, ugyanis román nyelven nincs semmi jelentése ennek a szónak.

A 19. század végén 119 család, illetve 590 lakos lakott itt. 5 vízfűrész és vízimalom volt a határában.³

Az 1930. évi népszámlálás csak Simbriát említette meg. 364 lakosából 27 katolikus volt. 11-en magyar anyanyelvűeknek, 6-an magyar nemzetiségűeknek vallották magukat.⁴

Jelenleg nincsenek katolikusok Kotumbán.

¹ *Almanahul Presa Bună*. 2005. 322.

² *Racoviţă*, 1895. 246.

³ Uo.

⁴ *Domokos*, 1987. 170.; *Manuilă*, 1938. 538, 34–35.

Kozmafalva (Cozmești)

Kozmafalva a Szeret és a Moldva közti, a Szeret jobb partján elterülő csángó települések legészakabbika, amely csak kisebb részben katolikus lakosságú. Kozmafalva eredetileg román falu volt, ahova csak a 17–18. században, másodlagos migrációval kerültek magyarok, akik a román környezetben hamar elveszítették régi csángómagyar nyelvüket.

Kozmafalva Paskántól délre 11 kilométerre, míg Románvásártól északra 30 kilométerre települt a Szeret jobb partján, annak a felső teraszán és a Runku (Hurmuz) patak völgyében. Stolniceni Prăjescu község faluja.

Természeti környezetét a Szucsávai-fennsík és a Szeret teraszai alkotják, amelyek hordalékai középszarmata kori üledékek felé telepedtek (márga-, agyag-, homokkő- és homokrétegek). A domborzatot 200-400 méter tengerszint feletti magasságú halmok, dombok tagolják. Ezen a térszínen agyagos illuviális szürke és barna erdei talajok képződtek, míg az ártéren hordalék- és pocsolyatalajok vannak.

Kozmafalva nevét Kozma nevű alapítótól nyerte, Cozma Sandrovics hajdani bojár neve után, aki szintén magyar származású volt. A Sandrovics név a magyar Sándorból keletkezett. Ez a főúr Ștefan cel Mare (Nagy István) vajda idején volt főtisztségviselő.¹ Kozmafalva régi falu, már 1503-ban említették oklevélben is.²

Kezdetben a falut „Șendrești”-nek nevezték a falu birtokosa neve után. Egy, a Sturdza család birtokában lévő oklevél, amelyet 1520. április 24-én kelteztek, így említette: „...Șendrești falu, amelyet ma Cozmeștinek neveznek.”³

A kozmafalvi katolikusokat erdélyi menekülteknek tartják, akiket más katolikus faluból telepítettek átcsoportosítással. Először 1821-ben említették őket a halasfalvi plebánia 1821. évi *Status Animarum*-ában „Cosmest” néven 15 katolikus családdal.⁴

¹ Pilat, 2002. 30.

² Obreja, 1979. 30.

³ Gabor, 1996. 82.

⁴ Uo.

Jerney János Halasfalva fiókegyházaként említette, amelytől $\frac{3}{4}$ óra távolságra fekszik. Ő 80 csángómagyar lakosáról beszél, akik már nem tudnak magyarul.¹ Kovács Ferenc a jászvásári katolikus vikáriátus 1857. évi jelentése alapján Hozmesti néven említette, és 71 katolikus lakosáról számolt be.²

Szucsáva megye 19. század végén megjelent földrajzi szótára bemutatta a települést. 250 háza volt, 257 családfő, illetve 961 lélek élt a faluban (468 férfi és 493 nő). Ezekből 37 „idegen” volt.³ Foglalkozásuk szerint volt a faluban 2 csizmadia, 5 asztalos, 3 kovács, 8 muzsikus és 5 kereskedő.⁴

A falu birtokosa Grigore N. Sturza bojár volt. A szótár a falu lakóit „rossz gazdák”-nak jellemezte. 1864-ben 94 gazdának, 40 napszámossnak és 58 nincstelennek osztottak földet.⁵ Van egy 1459-ben épült temploma, s úgy hiszik, hogy szász kápolna volt a helyén.

Weigand Gusztáv, a lipcsei német nyelvészprofesszor katolikus lakóit csángóknak tartja, akik már a 19. század közepén elrománosodtak.⁶

Katolikus templomát a 20. század elején építették. A halasfalvi plebánia 1932. évi statisztikája arról számolt be, hogy a kozmafalvi templom már majdnem készen van, ugyanis a gazdasági válság miatt hosszasan stagnált a templomépítés.⁷ 1936-ban szentelték fel Szent Péter és Pál apostolok tiszteletére. 1980 óta a magosfalvi plebánia fiókegyháza.

A falu lakossága a következő ütemben növekedett: 1912-ben 1220, 1930-ban 1440, 1966-ban 2115, és 1977-ben 2180 lakosa volt.⁸ 1992-ben 2099 volt a lakosszáma.⁹

¹ Jerney, 1851. I. 190.

² Kovács, 1868. 48.

³ Ionescu, 1894. 82.

⁴ Uo.

⁵ Uo.

⁶ Domokos, 1987. 128.

⁷ Gabor, 1996. 82.

⁸ Obreja, 1979. 30.

⁹ Révai új lexikona. 2003. 545.

A katolikus lakosság lassan növekedett. 1865-ben még csak 25 család, 1900-ban 31 család, 1921-ben 40 család, 1938-ban érte el a 70-es családszámot. 1912-ben 114 fő, 1992-ben 257 fő volt a lélekszámuk.¹ 2005-ben 91 család, illetve 250 lélek volt a katolikusok száma.²

A falu lakói földművesek és állattenyésztők. Gabonát, ipari növényeket, gyógy- és takarmánynövényeket, burgonyát és zöldséget termesztenek. A faluban kiszolgáló- és kereskedelmi egységek is vannak. Foglalkoznak méhészettel is. Van a faluban 1 malom, áruház, művelődési ház, könyvtár, filmszínház szülőotthon és gyógyszerellátó pont.

Kozmafalva lakói is vallásukban és hagyományaik ápolásával őrzik etnikai sajátosságukat.

Kökényes (Cuchiniș)

Kökényes a Tatros völgyének egyik kis települése, amely Bruszturósza és Palánka, illetve Csügés közt terül el. Ez egy nagyjából katolikus falu, amely összeépült Bruszturószával, így adatait a 20. században már csak a községközpont részeként tették közzé. Jelentős katolikus közösség él itt, de nincs katolikus temploma.

Kökényes az Onyest–Aknávávár–Kománfalva (Comănești)–Gyimesi-szoros–Csíkszereda-országút és -vasútvonal mentén, a Tatros bal partján helyezkedik el a Tarkó és a Csiki havasok közép magas hegyei közt, Csíkszeredától 50, Mojnestől 40 kilométer távolságra.

A Keleti-Kárpátok homokkő flis vonulatához, illetve a kréta-paleogén Tarkó takaró vidékéhez tartozik, ahol a Tatros mélyen bevészte a völgyét a hegyek közé. A lejtőket dús bükk- és fenyő-, illetve vegyes erdők és irtásos legelők borítják. Talajai uralkodóan podzol vagy barna erdei talajok. A völgyben gyengén kötött kavicsos homokos váz talajok találhatók, helyenként hordalék talajjal.

¹ Uo.

² *Almanahul Presa Bună*. 2005. 328.

Kökényest a csángó kutatók nem említik meg, így kevés adatot tudunk közölni erről a kis faluról.

Bákó megye földrajzi szótára is mint Brusztúrorsza részét említette, amely a Tatrosnak a Kökényes patakkal való összefolyása mentén keletkezett. Területén kőbányák vannak.¹

A Kökényes patak a Csudomír hegységből ered, s a Corbului (Holló) és az Ursului (Medve) patakokkal egyesülve ömlik bal oldalról a Tatrosba. Kökényesnek neveznek egy dombtetőt is a falu határában, amely a Muncselu gerincnek a nyúlványa.

Az 1930. évi népszámláláskor 93 katolikus lakosa volt.² Az 1992. évi népszámláláskor csak Brusztúrorsza részeként tették közzé a falurész lakosságának a számát.

1996-ban 157 család, illetve 469 lakos élt a faluban.³

¹ Racoviță, 1895. 248.

² Manuilă, 1938. 537, 32–33.

³ *Almanahul Presa Bună*. 1996.

1995 óta Bruszturósza fiókegyháza. A Szent Kereszt felmagasztalásának tiszteletére szentelték fel.

2005-ben 190 katolikus család, illetve 462 lélek élt a faluban.¹

Kökényes lakói erdőkitermeléssel, kőbányászattal, földműveléssel és állattenyésztéssel foglalkoznak. Termesztlenek kukoricát, zabot, rozsot, búzát, árpat, repcét, babot és kendert, valamint kevés burgonyát.²

Jelentős a háziipara. Az asszonyok szőnek-fonnak, szőnyegeket, lócatakárokat készítenek.

A hagyomány szerint Mátyás király 1476. évi hadjáratakor hadseregének egy része itt vonult be Moldvába, s itt is távozott. A település északi szomszédságában a Gyimesi-szorosban emelkednek a Rákóczi-vár romjai, amely hajdan a magyar–román határt védte.

Kövesalja (Petricica)

A Tázló völgyében néhány csángómagyar falu (mint Pusztina, Gajdár, Esztufuj és Frumósza) mellett a szórványtelepek sokasága található, ahol kisebb katolikus közösségek élnek román környezetben, de ahol a magyar múlt emlékei is lépten-nyomon előbukkannak.

Kövesalja Esztrugár (Strugari) község faluja a szub-kárpáti Pietricsika dombor vonulatai közt, egy hasonló nevű domb sarkánál és a Turul patak völgyében, az itt a nyergen áthaladó Onyest–Sánduleni–Lujzikalagor–Bákó megyei út közelében, mintegy 20 kilométerre Bákótól, amelytől a dombgerinc is elválasztja. A falu határában emelkedő dombtető a dombor legmagasabb pontja: erről a tetőről és a faluról nevezték el Pietricsika dombvonulatnak.

A település régi neve Turul (Turlui) volt, amely a magyarok kultuszmadaráról nyerte a nevét. Ez az elnevezés többször előfordul régi román okiratokban is. Így 1448. szeptember 3-án Péter vajda meg-

¹ *Almanahul Presa Bună*. 2005. 319.

² *Racovița*, i.m. 180.

erősítette Ilias bojárt és testvérét, Jugát a navirai magyarok (ungarieni) és a Turlujon lévő sperlesti malom felének a birtokában.¹

A településnevek azóta többször is megváltozhattak, de a patak neve évszázadok múlva is fennmaradt.

Természeti környezete a Szub-Kárpátok dombvidékéhez tartozik, amelynek a belső öve gyűrt szerkezetű pliocén márga-, agyag-, homokkő-konglomerátum, gipsz- és tufarétegekből áll. Ezek a formációk itt a külső övezetben már nincsenek meggyűrődve. Ezeken barna erdőtalaj-változatok és pszeudorendzinák találhatók.²

Kövesalja magyar lakóit legelőször Zöld Péter említette meg Kövespatak néven mint Forrófalva fiókegyházát.³ Az 1792. évi osztrák katonai térkép leírásában Nádas és Bosotény után szerepel Turluiu néven.

¹ Costăchescu, 1931. I. 64.

² Hajdu-Mohoros, 1995. 57–58.

³ Pater Zöld, 2002. 55.

34 házat, 29 családfőt, 5 szolgálatra alkalmas személyt találtak, akik 4 ló- és 34 ökörfogatot tudtak kiállítani.¹

Iosif Gabor katolikus településszótára szerint lakói Lujzikalagorból jöttek ide, s az egyházi statisztikákban jelenlétük a Misszió 1850. évi sematizmusban fordult elő „Petricokae” néven 152 hívővel.²

Jerney János Tolvajpataka (Petricica) néven említette, mint Kalugyar félegyházát. 250 lakosa volt, székely eredetű magyarok. 1845 körül temploma épült fából.³ Kovács Ferenc a jászvásári katolikus vikariátus 1857. évi jelentése alapján mint templomos helyet említette 112 magyar katolikus lakossal.⁴

Veszely 1868-ban készült útinaplójában megemlítette Kövesalja kántorának a nevét is, akit Kozsók Péternek hívtak.⁵

Bákó megye földrajzi szótára, amelyet a 19. század végén jelentettek meg, mint vegyes falut mutatta be, ahol egy 1879-ben épült ortodox és egy 1875-ben épült katolikus templom volt. Mindkettőt a hívők építették. 101 családfő lakott itt, illetve 389 lakosa volt, akik 30 lovat, 237 szarvasmarhát és 31 sertést tartottak.⁶

A jászvásári katolikus püspökség 1902. évi sematizmusában is szerepelt 176 katolikus lakossal.⁷

Domokos Pál Péter 1928. évi látogatása alkalmával 30 magyar családot jegyzett fel Kövesalján.⁸

Az 1930. évi népszámlálás alkalmával a falu 713 lakosából 235-en voltak katolikusok, de nem írtak be senkit magyarnak.⁹

¹ In: Domokos, 1987. 105.

² Gabor, 1996. 200.

³ Jerney, 1851. I. 217.

⁴ *Veszely, Imets és Kovács Utazása Moldva-Oláhhonban*. 1868. Marosvásárhely, 1870. *Kovács Ferenc útinaplója*. 1870. 50.

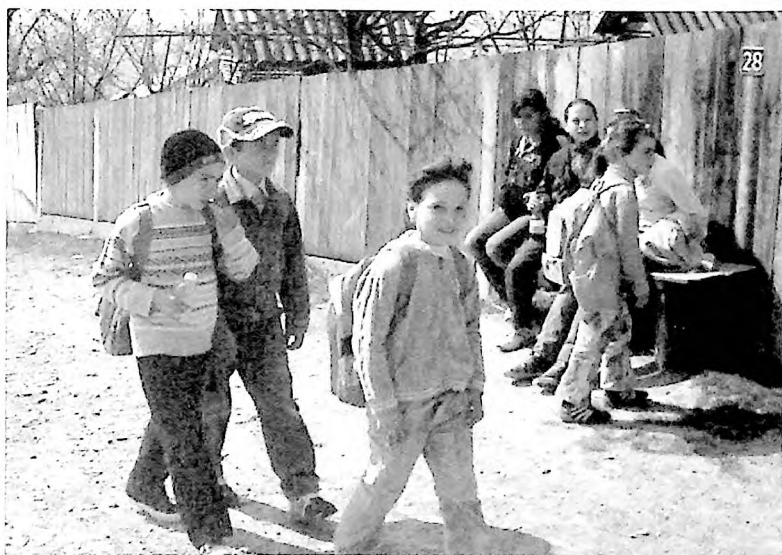
⁵ Uo., Veszely, Imets és Kovács, 1870. 39.

⁶ Racovița, 1895. 420.

⁷ Auner, 1908. 81–82.

⁸ Domokos, 1987. 166.

⁹ Manuilă, 1938. 537, 32–33.

Az 1992. január 7-i népszámláláskor 48 lakosából 126 volt a katolikusok száma, és Tánczos Vilmos egyetemi tanár felmérése szerint még mindig elhangzik magyar szó a faluban, ugyanis 20-ban állapította meg azoknak a számát, akik magyar nyelven beszélnek.¹

2005-ben 59 katolikus család és 161 katolikus lélek volt a faluban.²

Első katolikus templomát 1842-ben építették, majd 1875-ben renoválták. 1994-ben új templomot építettek, amelyet Szent Péter és Pál apostolok tiszteletére szenteltek fel. Régen Lujzikalagor fiókegyháza volt. 1968 óta a gajdári plebánia fiókegyháza.

Lakói földműveléssel, állattenyésztéssel, erdőműveléssel és gyűjtögetéssel foglalkoznak.

Kukujec (Cucuieți)

Kukujec egyike a Tázló-völgy szórvány csángó településeinek, amelyeket csak részben laknak magyarok. Megőriztek régi népszokásokat, a fa művészi megmunkálói és fazekashagyományokkal is rendelkeznek. Magyar szó még napjainkban is elhangzik a faluban.

Kukujec a Szalanc (Kukujec) patak, a Tázló jobb oldali mellékpatakjának a völgyében települt 5 és fél kilométerre Szolonc községtől, Bákótól 38 kilométerre nyugatra. Szolonc község faluja.

Földrajzi helyzetét tekintve a Gosman hegység és a Tázlói-medence kontaktövezetéhez tartozik. A hegyek a kárpáti flis, a Tarkó takaró részei, ahol a felszínen mészkő található. A patak völgy agyaga kitűnő nyersanyag a fazekasság számára, ezért fejlődött ki itt üvegyártás és fazekasmesterség.

Kukujec a 17. vagy a 18. század elején keletkezett, ugyanis az 1772–1774. évi moldvai összeírásokban már mint fazekasközpont említették meg.³

¹ *Moldvai Magyarság*. XII. évf. 3. (130.) sz. 17.; Tánczos, 2001. 166.

² *Almanahul Presa Bună*. 2005. 321.

³ Ichim, 1983. 62.

A 19. század végén megjelent *Bákó megye földrajzi szótárában* megemlézték 1749-ben épült ortodox templomát. 177 családfő, illetve 632 lakos élt a faluban. Tartottak 18 lovat, 392 szarvasmarhát, 124 sertést és 7 kecskét.¹

Kukujec neve a katolikus egyházi nyilvántartásokban csak 1892-ben jelent meg, amikor 16 családot, illetve 76 katolikus lelket említték.² Katolikus lakossága valószínűleg a 19. században érkezett, de lehetséges, hogy Szolonc részének tekintették, s ebben az esetben már régebben is ott lehettek.

1900-ban üvegyárat létesítettek Kukujecben, amely 1925-ig működött. A betelepített német és cseh szakmunkások között katolikusok is voltak.

¹ Racoviță, 1895. 249.

² Gabor, 1996. 83.

1930-ban 1041 lakosából 109 volt a római katolikusok száma, akik közül 92 magyar anyanyelvűnek vallotta magát, 4-et írtak be magyar nemzetiségűnek.¹

Az 1992. január 7-i népszámlálás alkalmával 1363 lakosából 109 volt a katolikusok száma, és Tánzos Vilmos egyetemi tanár, kutató felmérése szerint 30-an ismerik és beszélik a magyar nyelvet.² 2005-ben 40 család, illetve 138 lélek volt a katolikusok száma.³

Katolikus templomát 1920–1926 közt építették, és utóbbi évben szeptember 17-én szentelték fel a Szentlélek Felmagasztalásának tiszteletére.

Kukujec mezőgazdasági jellegű település, ahol azonban hagyománya volt a fazakasságnak is. Az 1772–1774. évi összeírásban azon 15 Tatros-völgyi falu közt szerepelt, ahol a népösszeírás szerint fazakasok is éltek, de Kukujecen akkor csak 1-2 fazakasmeser volt. A moldvai fazakasságra az volt a jellemző, hogy zárt edényekben mázatlan fekete edényeket állítottak elő. Az egész Európában elterjedt fekete fazakasságnak csak Lápos, Borgó és Csík vidékén maradt fenn 1-1 központja, míg Moldvában mintegy 16, javarészt Román és Szalánc vidéki faluban vannak népi mesterei.⁴ Mázra, festékre nincs szükség, csak agyagra és tűzifára. A falvak legszegényebb rétegéből kerültek ki a fazekasok, akiknek nincs szántóvetőhelyük. Kis számuk ellenére igen termékenyek voltak. Kukujec, Kisszalonc, Frumósza és Banasin helységekből több mint 300 szekérral vitték szerte az eladó edényeket, és cserében búzával, rozssal tértek haza.⁵ A kukujeci és a frumószaicsángó fazakasok rendszerint déli irányba vették útjukat, s Pusztina, Grigoreni, Mardzsínén, Bogdánfalva, Nagypatak és Kákova érintésével Klézséig jutottak el. Evéshez való lapos edényt (tál, tányér) ezek a fazekasok nem készítettek, csupán keskeny, szűk nyakú tejtartó fazekat és hasas főzőfazekat.⁶

¹ Domokos, 1987. 170.; Manuilă, 1938. 540, 38–39.

² Tánzos, 2001. 165.

³ *Almanahul Presa Bună*. 2005. 338.

⁴ Kós et al., 1981. 144.

⁵ Uo.

⁶ Uo.

Márton Gyula 1959-ben kukujeci csángó fazekasoktól is gyűjtött, s lejegyezte a használt szakszavaikat.

Kurmatura (Curmătura)

A Bákó vidéki nagy csángó tömb egyik eltűnt falujának a neve. Ez a falu a Szeret jobb parti zónájában elterülő dombok közt húzódott meg a Rekecsin patak mellékvizének, a Kurmaturának a völgyében, Csíkfalva közelében.

A klézsei plebánia statisztikái 1893-ig követték és említették ezt a települést. A két világháború közt még volt itt néhány ház.¹

Legelőször a Misszió 1850. évi sematizmusában említették, mint amelyben 101 hívő katolikus lélek élt. Azután csökkent az itt élő katolikusok száma. 1887–1993 közt már csak 27-40 lakosa volt.²

Jerney János is megemlítette Kormatura néven mint Arsányi földbirtokát és Klézse főlegyházát 2 és fél órányi távolságra. 25 katolikus lakosa csángó magyar, és voltak itt román rázeş családok, amelyek magyar eredetűek voltak.³

A jászvásári katolikus vikariátus 1857. évi statisztikáját Kovács Ferenc közölte útinaplójában. Ő 94 magyar katolikus lakosát említette.⁴

A település neve román eredetű és „hegynyereg” jelentésű.

Az itteni lakosok fokozatosan elhagyták házaikat, és Csíkfalvára költöztek be.

¹ Gabor, 1996. 83.

² Uo.

³ Jerney, 1851. I. 187.

⁴ Kovács, 1868. 51.

Kuzavajda (Alexandru Ion Cuza)

ASzeret bal partján, a csángó falvak peremövezetében keletkezett új falu, amelynek román lakossága mellett kisebb számban csángó katolikus lakói is vannak. Egy Scheuleț nevű elűnt település helyén keletkezett.

Al. Ion Cuza a Szeret bal oldali teraszán alakult ki, amely geometrikus úthálózattal rendelkezik, és az 1879. évi földosztás után népesült be. Fiatal házásoknak osztogattak itt földet. Románvásártól 40 km távolságra északra, Jászvásártól 80 km-re nyugatra települt.

Természeti környezetét az erózió által feltárt középszarmata üledékek alkotják, agyagok, márgák, homokkövek, homok közbeiktatásokkal, amelyekre a Szeret teraszainak negyedkori üledékei telepedtek. Domborzatát a Szeret teraszai, lépcsős lejtők és halmos-dombos szerkezeti fennsíkok alkotják 300 m körüli magassággal. A Szeret árterületén pozitív formák, (homoktúrások) és negatív, elhagyott folyómedrek találhatók, morotvatavakkal. A teraszokon lemosott csernozjom-talaj van, míg az ártéren hordalék- és pocsolyatalaj terjedt el.

Mint már említettük, a 19. század utolsó negyedében keletkezett új faluról van szó, amelyet a század végén megjelent *Román megye földrajzi szótára* mutatott be. 114 családfő, 469 lakosa volt és 124 ház volt a faluban. A szótár tanúsága szerint lakói románok voltak.¹

1912-ben 717 lakosa volt, 1930-ban 752², 1966-ban 845, és 1977-ben 753 lakosa volt.³

A katolikusok a szomszéd katolikus falukból jöttek. Először a bu-teai (márkosfalvi) katolikus plebánia 1894. évi statisztikájában említették őket.

A magyar források közül Cuza Vodát először Sebestyén Ede említette a csángó települések közt 1904-ben.⁴ 1930-ban 36 katolikus lakosa volt.

¹ Condrea, 1891. 42.

² Manuilă, 1938. 705.

³ Obreja, 1979. 11.

⁴ Sebestyén, 1904. 39.

2005-ben a skéjai plebánia fiókegyháza volt, és 18 család és 78 katolikus élt a faluban.¹

A falu lakói agrár-zooteknikai gazdasággal rendelkeznek. Legtöb-
ben ma is földművelők, állattenyésztők. Gabonát, ipari növényeket,
kisebb területen burgonyát, zöldséget, illatos növényeket és szőlőt
termesztenek. Van még a faluban egy kádárműhely. A határban bal-
lasztot (homokos kavics) bányásznak. Van egy téglavetőrészele.
Vannak szolgáltató- és kereskedelmi egységei. Ezenkívül megemlítjük
a kultúrotthonát, könyvtárát, filmszínházát és áruházát, orvosi rende-
lőjét és szülőotthonát.

Alexandru Ion Cuza román falu kis katolikus lakossággal, akik már
szintén román nyelvűekké váltak.

Külsőrekecsin (Fundu Răcăciuni)

Külsőrekecsin a Szeret folyó jobb oldali mellékvízének, a
Rekecsin pataknak a völgyében terül el, 11 km-re a Rekecsin
névű faluközponttól, 8 km-re Klézse községtől, és 32 km-re
Bákótól, amely északra van tőle. Ez a völgy mélyen behatol a
Pietricsika dombsorba, azaz az Elő-Kárpátok (Szub-Kárpátok) hosz-
szanti vonulatába. A falu területét a Parava, a Ciocani (a „csikiak”-
ból) és a Căpriana dombok tagolják. A legközelebbi falvak 4-5 kilo-
méterre vannak innen. Ezek: Csikfalva, Berendfalva és Gústény (Gâș-
teni). A falut Lujzikalagorral a Szeret-völgyi úttal párhuzamos orszá-
gúti köti össze – ez hajdan Moldva észak–dél irányú főútja volt.

A falu határában több dombtetőn Moldva alapítása előtti időkből
származó vármaradványok, földsáncok találhatók. A Cetatea (Vár)
névű dombtetőn nagyon mély sánc övezte földerődítmény nyomai
maradtak fenn.² Egy másik domb, a Delureni csúcsán szintén várnyo-
mok láthatóak, körös-körül védelmi sáncokkal.³ A Delureni-nyel szem-
közt, a Szeret bal partján, Gătișești mellett is van várnym, Apără-

¹ *Almanahul Presa Bună*. 2005. 337.

² Racoviță, 1895. 221.

³ Uo. 260.

toare a neve; összeköttetésben lehetett az előbbi kettővel.¹ A legenda szerint ezeket a várakat a tatárok építették.² Tudva azonban, hogy a tatárok nem emeltek várakat, nem rendezkedtek be védelemre, joggal feltételezhetjük, hogy ezek az erősségek a Pietricsika dombsor többi hasonló várával a középkori magyar állam védővonalán helyezkedtek el. Egykorúak különben a Dealul Nou határában emelkedő várral, amelynek régi neve, Orziștea feltételezhetően az „örzöhely” szóból származhat. (Lásd Gajdár leírásánál.)

A Rekecsin név már 1481. október 15-én megjelent Nagy István vajda (Ștefan cel Mare) oklevelében; a vajda elismeri benne Mihai Buzat földesúri jogait – az ugyanis elvesztette eredeti adománylevelét.³ Az oklevél nyilván Alsórekecsinre vonatkozhatott, ugyanis a völgy felső, erdős része később népesedett be. Az 1792. évi osztrák térkép leírásában is csak a „Reketschiny” név szerepelt (657. sorszám).⁴

A Misszió 1850. évi sematizmusa is megemlíti, „Rekecsin Superior” néven. 400 katolikus lakossal és 1807-ben épült templomával.⁵ A Jerney által említett Rekecsin Alsórekecsinre vonatkozhat, ugyanis csak 12 székely magyar lakosát említette, akik nemrég telepedtek Sturdza Vazul birtokára.⁶

Felsőrekecsin először Imets Fülöp Jákó útinaplójában jelent meg, Klézse fiókegyházaként, 1875-ben.⁷ A kutatók szerint Külső- (Felső-) Rekecsin a 18. századtól, tehát az 1700-as évektől létezik önálló településként, és csak a 19. század óta vált jelentősebbé. Petrás Incze János 1871-ben említette meg a falut az Oltár társulathoz írt levelében,⁸ s később, 1872. január 14-i, a Szent László Társulat püspökéhez intézett levelében 30 évnyi telepítvénynek nevezte.⁹ Előzőleg itt már erdész munkatelep volt a helyén, ahol több, a hatóságok által zaklatott

¹ Uo. 5.

² *Monografia comunei Răcăciuni.*

³ Uo.

⁴ Domokos, 1987. 105. *Topografische general Beschreibung.*

⁵ Gabor, 1996. 107.

⁶ Jerney, 1851. 205.

⁷ Imets, 1870. 117.

⁸ Domokos, 1979. 1452.

⁹ Uo.

ember meghúzta magát a Rekecsin felső völgyében.¹ A 18. századi falualapítás mellett szól első templomának alapítási éve is: 1807-ben emelték a falu lakói.² A Boldogságos Szűz Mária, a Keresztények Segítségének tiszteletére szentelték fel.³ 1848-ban fatemplomot emeltek. A régi templom helyén 1930-ban a lakosság szükségleteinek megfelelően új téglatemplomot építettek, ezt 1998-ban renoválták. Külsőrekecsin 1941 óta önálló egyházközség.

A néphagyomány úgy tartja, hogy a települést több mint 300 évvel ezelőtt menekültek alapították („fugárok” – átvétel a román nyelvből). Mind magyarok voltak. Az adóterhek szorításából menekültek Trunkról, Nagypatakról, Forrófalváról, Bogdánfalváról.⁴

A 19. század végén kiadott *Románia nagy földrajzi szótárában* megtalálhatjuk a település részletes leírását. Az ugyancsak katolikus többségű Csikfalvával, Berendfalvával és Güsténnyel együtt nagyrészt magyarok lakták. Az akkori község falvainak 4 temploma volt: három katolikus és egy ortodox. 320 háza, két kocsmája és 14 vízimalma volt. Lakossága 324 családot, illetve 1066 lelket számlált. A lakosok nemzetiségi megoszlása: 1014 volt magyar, 32 román, 17 izraelita, 3 örmény.⁵ Foglalkozási ágak szerint: 318 földműves, 2 kézműves, 1 kereskedő, 2 szabadfoglalkozású, 100 munkás és 21 szolgáló volt a faluban. Írni és olvasni 48 személy tudott.⁶

Külsőrekecsin faluban, a község központjában 229 család élt, 776 lélekszámmal. A falusiaknak 83 lovuk volt, 232 szarvasmarhájuk, 187 kecskéjük, 184 sertésük és 10 vízimalmuk a falu határában.⁷ A hajdani község a két kis faluval 1000 hektár területen feküdt. Ebből 267 hektár volt megművelve. Az 1890-es évben ebből 40 hektáron szőlőt termeltek. A filoxéra támadása, 1891 után a direkttermő szőlők területe 83 ha-ra növekedett, a nemes szőlőké pedig 11,5 ha volt.⁸

¹ Gabor, 1996. 106–107.

² Racoviță, 1895. 287.

³ Domokos, 1979. 1452.

⁴ Gunda, 1990. 38.

⁵ Lahovari et al., III. 1899. 446.

⁶ Uo.

⁷ Racoviță, 1895. 287.

⁸ Uo. 289.

A 19. század végén három nagybirtokos család volt a faluban: Smaranda Petrovici (114 ha), G. Arapu (240 ha), és Matei Vasiliu családja (55 ha). A falu és a község régi birtokosai nevezetes főúri családok, a Cantacuzino és a Sturdza családok voltak. (A falu 1840 után került Sturdza országbíró tulajdonába.) A lakók nagy része jobbágy volt. Volt vagy 40 szabadparaszti birtok is, főleg Gâșteni faluban.¹

1864-ben 246 jobbágy családnak (clăcaș) osztottak földet. A földesúri birtok 16%-át engedték át nekik. Ezek a földek azonban a határ kevésbé termékeny részein voltak, bozótokkal, vízmosásokkal tarkított meredekebb, lejtős részekben vagy a Szeret árterületén. A földosztás tehát nem oldotta meg a nincstelen lakosság gondjait. Ezért az 1907. évi parasztfelkelés ebben a faluban is kedvező talajra talált. Az elégedetlen parasztok – a külsőrekecsiniekkel az élen – fellázadtak. Hirtelen katonaságot vezényeltek a faluba, de csak a községi adminisztráció segítségével sikerült megfékezni a lázadókat, miután listákat állítottak össze, s földet ígértek a nincsteleneknek.²

A II. világháború után, 1947-ben újból megszállta a falut a katonaság. A híveivel magyarul is beszélő Susanu paptól és a magyarul énekelő Benke Antal kántortól akarták ezúttal „megszabadítani” a falut. Amikor a falusiak megtudták, hogy a papot el akarják vinni, fellázadtak az odavezényelt agitátorok ellen. Megverték őket, s a kocsijukat is megrongálták. Megtorlásként katonaság szállta meg a falut: „fegyvereket kerestek”. A kántort megtalálták a rejtekhelyén, és lelőtték, a papot elhurcolták, bebörtönözték, és magyarul nem tudó esperessel helyettesítették.³

Külsőrekecsin erdeje 1445 hektáron terült el, Rekecsin község területére is átnyúlt. Az I. világháború után fokozódtak az erdőkitermelések, főleg a Limbar, a Morkolec, a Gústény és a Fata Moartă erdőrészekben. A faluban gyümölcsösök vannak, főleg alma, körte, szilva és dió terem bennük. A határban szőlősök és szántóföldek vannak. Az asszonyok és az öregek művelték a földeket, köztes műveléssel; főleg

¹ *Monografia comunei Răcăciuni.*

² Uo.

³ Halász, 2009. *Moldvai Magyarság.* 9. sz. 16–17.

kukoricát, babot, bosztánt (tököt) és burgonyát termeltek. A férfiak eljártak a faluból dolgozni. Bákóba ingáztak naponta, vagy az ország valamelyik munkatelepén kaptak munkát. A legközelebbi vasútállomás a 8 km-re lévő Forrófalván van.

A falvak vízimalmait felszámolták. A mai községközpontban, Alsórekecsinben egy nagy műmalmot építettek, a külsőrekecsiniek is oda járnak őrletni.

Az 1930. évi népszámláláskor Külsőrekecsinben 842 katolikus lakost írtak össze, közülük 833-an vallották magukat magyar anyanyelvűnek.¹ Az 1992. évi népszámláláskor a falu 1913 lakosából 1903-an voltak katolikusok; Táncoz Vilmos néprajzkutató az ezt követő években a helyszínen felmérést végzett, és megállapította, hogy mindnyájan beszélnek magyarul.² Rekecsin község lakossága 1992 és 2002 között is növekedett, 7445-ről 7939-re, s katolikusainak száma is elérte a 4041-et. Alsó- és Külsőrekecsin kívül a községhez tartozik még Újfalú (Dózsa György), Csikfalva, Berendfalva, Gâșteni és Pârâuul Boghii.³ 2005-ben Külsőrekecsin faluban 462 család, illetve 1858 lélek volt a katolikusok száma.⁴

Domokos Pál Péter 1929-ben látogatta meg Külsőrekecsint. Szép nagy falunak írta le, szalmatefős házakkal, csángómagyar lakossággal. Közölte a falu családfőinek névsorát. A faluban ekkor a Kotyor (12 család), Dobos (13), Petrás (10), Csicsó (10), Demse (8), Farkas (7), Duma, Mesterke, Tamás, Szarka (6-6), Benke, Gyurka, Csurai, Andre, Palkanik (5-5), Szabó, Csüri, Porondi (4-4), Istók, Ambrus, Balás, Szép (3-3) nevek voltak a leggyakoribbak.⁵

1957-ben ott járt Gunda Béla, a híres magyar néprajzkutató, a Magyar Tudományos Akadémia tagja. Elkísérte őt Matcău Alexandru román néprajzos is. Átfogó néprajzi kutatásokat végeztek a faluban.

Meg kell még említenünk, hogy a patak meredek oldalában üregek vannak, amelyeket a lakosság bortárolásra használ fel, fazárrakkal lát

¹ Domokos, 1987. 172.; Manuilă, 1938. 536, 30–31.

² Táncoz, 2001. 165.

³ *Moldvai Magyarság*. 2002. 3. sz. 11.

⁴ *Almanahul Presa Bună*. 2005. 324.

⁵ Domokos, 1987. 213–214.

el, amelyeket csak a tulajdonos tud kinyitni, szerkezetük sajátos részletei miatt.¹

1975-ben néprajzi gyűjtőexpedíciónk keretében Külsőrekecsint is felkerestük. A tanítók, tanárok segítségével a községmonográfiához is sikerült hozzáférnünk. Az adatoknak csak egy részét sikerült hasznosítanunk, ugyanis többnyire nem a falura, hanem az egész községre vonatkoztak. A falusiaktól magyar folklórt, néphagyományokat, népviseletet gyűjtöttünk. Meglátogattuk Ciurea Mihály szücsmester műhelyét; szebbnél szebb himzett bundákat készít.

1991 júliusában a Rekecsin patak árvize elárasztotta a falut, és addig ismeretlen mérvű pusztítást végzett. 11 házat lerombolt, további 39-et súlyosan megrongált; az árban hét ember életét veszítette. És íme, szükségben ismerni meg a jóbarátot. Erdély magyar lakossága és a magyarországiak újabb és újabb segélyeket szállítottak a természeti csapás helyszínére. Az árvíz után keletkezett a Dumbrăveni nevű telep, ahol az árvízkárosultak építettek maguknak új otthonokat.

Az 1950-es években néhány évig Külsőrekecsin általános iskolájában is szerveztek magyar tagozatot, s a román tagozaton is bevezették a magyar nyelv oktatását. Aztán ez megszűnt; csak 2003-ben sikerült újra beindítani a magyar nyelv hivatalos oktatását (de csupán heti néhány órában) a külsőrekecsini általános iskolában.

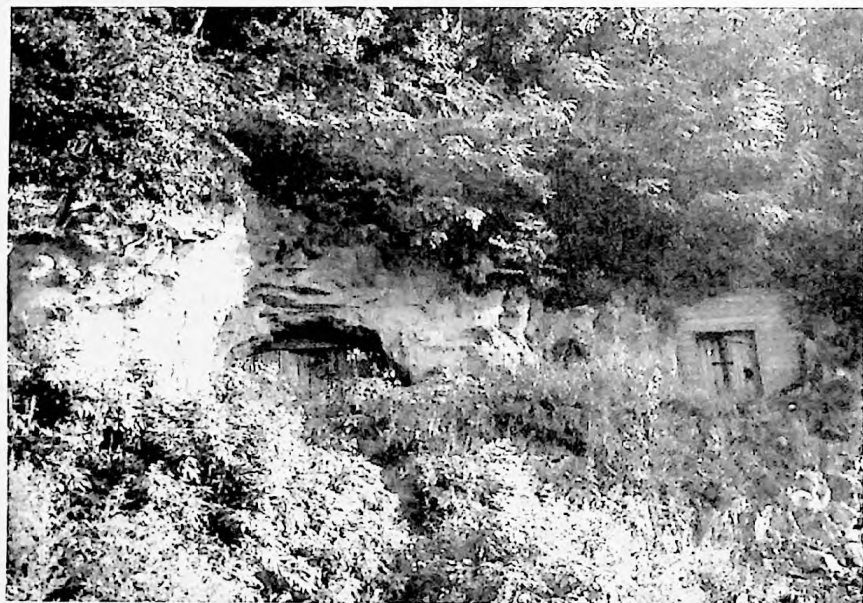
Rekecsin férfitlakossága részt vett a román állam 19. és 20. századi harcaiban. Az 1877. évi függetlenségi háborúban 40-en harcoltak, 3-an, Antal Mihály, Gyepes Illyés és Gyurka Miklós életüket is veszítették a harcokban. 1916–18-ban, az I. világháborúban 88 rekecsini esett el.²

Külsőrekecsin arról is nevezetes, hogy ott őrzik leghívebben a néphagyományokat és a régi magyar népviseletet. Ünnepnapokon legtöbbször népviseletbe öltöznek. Sokan hétköznapi napokon is viselik – főleg amikor elhagyják a falut – a hagyományos öltözetet.

A falusiak csángó fesztiválokat szerveznek a kultúrotthonban, Moldva-szerre megőrzött magyar népdalokat és táncokat mutatnak be, azzal a céllal, hogy megismerjék és megvédjék a csángó folklór kincsesházát.

¹ Gabor, 1996. 107.

² *Rekecsin község monográfiája*. Kézirat. 1974.

Megemlítünk néhány elnevezést a faluból és a falu határából: Alsó faluvége (Alsójiak), Felső faluvége (Felsőijek), Csicsók dombik, Bécsek (hegy alatti pincék). Szántók: Bagolyvész, Bulájoké, Dióskút, Kenderesek, Rákos, Gyeák hele (Deák helye), Paprész. Legelő: Izláz. Mező: Borzlik. Szőlő: Futás. Erdő: Tatárvár, Pálok erdeje, Naccsere, Cseresznyés. Hegyek: Dobáz hegye, Káptotai hegy. Utak: Nyomás, Köves út, Csánt út (Csinált út). Egyéb: Sóskút, Rákos patak,¹ Délbántaja, Kapacina, Gălean ugara, Bálint stb.

Végezetül néprajzi expedíciónk néhány adatközlőjének a nevét soroljuk fel (zárójelben 1975-beli életkorukat közöljük): Antal Bori Varvara, Balan P. Róza, Bába Péterné Catrina, Csicsó Ferenc Martin (65), Csicsó Mihály Máris (39), Csűri Mihály, Andrei Mártonné, Dobos Anica (51), Dobos Ilona (20), Dobos I. György, Farcádi Róza (38), Fejér József, Frenkuj Róza (72), Grădinar Magdó (40), Mesterke Gergely (72), Mesterke Magda (53), Mesterke Róza (30), Tamás

¹ Halász, 1994.

Ilona (7), Tamás Magdó, Manciu Vasile – az iskola igazgatóhelyettese, Babiuc Elena – tanárnő, Manciu Vasile – nyugdíjas.

Lábnik (Vladnic)

Ez alkalommal olyan faluba kalauzoljuk el olvasóinkat, amelyet a madéfalvi veszedelem után Moldvába menekült székelyek alapítottak. Az 1764. évi székelylázadás vérbe fojtása után több ezer székely menekült (a megtorlástól tartva) Moldvába, és itt vagy magyar katolikus falvakban telepedtek le, vagy bezsenár nevű bujdosó- vagy menekülttelepeket alkottak. Az 1792. évi osztrák térkép leírása 22 ilyenről számol be.¹

Miután 1774-ben az osztrákok megszerezték a rendkívül ritkán lakott Bukovinát, ahol a népsűrűség csupán 7 lakos/km² volt, a nemrégiben Moldvába menekült székelyeket odacsalogatták. Közkegyelmet hirdettek, és az odatelepedőket számos kedvezményben részesítették. Amíg berendezkedtek, az államkasszából személyenként anyagi támogatásban részesültek. Kamatmentes hitelt kaptak házépítésre és gazdasági eszközök beszerzésére, továbbá 5 évi adómentességet stb. Ezért a menekültek jó része Bukovinába vándorolt, ahol 5 falut alapítottak (1776-ban és 1784–86 között).²

Akik Moldvában maradtak, jórészt magyar falvakban leltek új otthonra (Lészped, Pusztina stb.). Lábnik valószínűleg menekültszállásból alakult önálló faluvá, miután földesura kedvező fogadtatásban részesítette a jövevényeket. (Máskülönben azt a falut, amelynek a határában létrejött a település, régi nevén Slobozia Năneştinek nevezték, ami arra utal, hogy a moldvai szabadfalvak sorába tartozott, szintén adómentességgel.)³ Lábnik a 19. század közepén Negruţ bojárnak és özvegyének a birtoka volt.⁴ A század végén a község legna-

¹ Domokos, 1987. 106.

² Mikecs, 1989. 140.

³ Racoviţă, 1895. 383.

⁴ Jerney, 1851. I. 221.